

Édes Anyanyelvünk

IFJÚSÁGI
MELLÉKLET

XXIII. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

2001. DECEMBER

ÁRA: 90 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Magyar minőség

Láng Miklós:
*Emberi humánium
és társai*

Szarvas Gábor
nyelv művelő napok

Grétsy László:
*Egy kártékony
segédkönyvről*

Szloboda János:
Értjük (még) egymást?

Büky László:
Sírnak a metaforák

Timár György:
Csengő, csörgő, tők

Az NKÖM anyanyelvi
pályázata

És: nyelvi mozaik,
új szavak, nyelvi játékok,
keresztrejtvény

Eltűnő -i képzők nyomában

Közismert tény, hogy mai nyelvhasználatunk egyik legfőbb jellemzője az idegen szavak elszaporodása. Az idegenszerűségek azonban nem szűkíthetők le csupán erre a területre: naponta tapasztaljuk a kiejtés és a helyesírás különféle angolos megnyilvánulásait. Kevésbé föltűnő viszont az, hogy bizonyos nyelvtani jelenségek is összefüggésbe hozhatók a nagy világnyelv hatásával. Ilyenekkel főképpen fordításokban találkozhatunk, de most elsősorban ne az irodalmi művekre, a filmszinkronokra vagy a tudományos alkotásokra gondoljunk, hanem a nagyközönség számára legelérhetőbb területre, a hírközlő eszközökre.

Rendkívül érdekes, hogy manapság milyen gyorsan bekövetkezhet egyfajta nyelvi változás. Szerencse, ha már a kezdetektől figyelemmel tudjuk kísérni alakulását, mint ahogy az -i melléknévképző elmaradásának esetében. A palesztinai konfliktus 2000. szeptemberi kiújulása óta naponta emlegetik a rádió- és a televízióállomások híreiben, olvashatjuk az újságokban a Gáza városa körüli terület nevét. Ezt a közigazgatási egységet kézikönyveink, lexikonjaink – és a sajtó is – korábban *Gázai övezet*-nek nevezték. Újabban azonban mindinkább elmarad a melléknévképző, és a *Gázai övezet* mára *Gáza övezet*-té alakult. Egyértelmű angol hatásnak tulajdonítható ez a rövidülés: a hírgyűnkörségi jelentések nemzetközi nyelvén ugyanis *Gaza Area*, illetőleg *Gaza Strip* szerepel. Látszólag elhanyagolható az egyetlen -i képzőnyi különbség, mégsem mehetünk el szó nélkül mellette. A példa ugyanis nem áll egyedül.

Már a sydneyi olimpia előtt felfigyelhettünk arra, hogy a hagyományos *maratoni futás*-t felváltotta a *maratonfutás*, illetőleg rövidebb formája, a *maraton*. A jelenség magyarázata megegyezik az iméntivel. A sporthíreket is általában angol nyelvből fordítják, s angolul ez a verseny *marathon*. Ráadásul nemcsak köznévként, hanem az egyes versenyek tulajdonneveként is sűrűn találkozunk vele, mint a közelmúltban a – sokszor reklámozott – Bécs–Budapest *Supermarathon* kapcsán, melynek írásmódja ráadásul idegenszerű is. A melléknévképző elmaradásának további következménye a toldalékolás kettőssége. A *milyen versenyen indultál?* kérdésre a korábbi forma szerint így válaszolunk: a *maratoni futáson*, azaz a *maratonin* – ezt tartalmazza értelmező kéziszótárunk is. A rövidebb alakból kiindulva ma már inkább azt mondják, hogy a *maratonon*, a *szupermaratonon*.

A két legfrissebb fejlemény után érdemes megemlítenünk, hogy nyelvünkben pár évtizede folyamatosan szaporodnak az olyan alakulatok, amelyekből eltűnik a melléknévképző. Külön tulajdonnév-adási forma lett mára ez a típus: *Budapest Sportcsarnok*, *Budapest Kongresszusi Központ*, *Budapest parádé*, *Szépasszonyvölgy fesztivál*. A képző hiányát akkor érezzük igazán, ha ezeket a szókapcsolatokat szembeállítjuk a nyelvünkben már évtizedekkel korábban meggyökeresedett kifejezésekkel: *Budapesti Nemzetközi Vásár*, *Szegedi Szabadtéri Játékok*. 1990 után a sportegyesületek névadására is erősen hatott az újabb forma: *Nyírség Spartacus* (azelőtt *Nyíregyházi Spartacus*), *Újpest FC* (*Újpesti Dózsa*), *Kispest Honvéd*, *Eger FC*. A tévé- és rádióadók vagy a vállalatnevek között is találunk efféleket: *Csepel Tv*, *Sajóbábony Televízió*; *Ajka Kristály*. Egy kétnyelvű Malév-kiadvány magyar szövegében mindvégig *Ferihegy Repülőtér* szerepel *Ferihegyi repülőtér* helyett. (Nem véletlenül: mellette ugyanis ott az angol *Ferihegy Airport*.) Más okkal, zsargonszerű rövidüléssel magyarázható, hogy a hivatalos szóhasználatban a *helyszíni bírság* szókapcsolat *helyszínbírság*, a *személyi igazolvány* pedig *személyigazolvány* lett.

Az -i melléknévképző elmaradása tehát az utóbbi évtizedek egyre gyakoribbá váló jelensége. Ebben a nyelvtani változásban szerepe van az idegen nyelvek, főleg az angol hatásának, de belső fejleményként, névadási típusként is szaporodnak az ilyen példák. Ez pedig már jól körülhatárolható alakítási változást jelez nyelvünkben.

Zimányi Árpád

KÖZLEMÉNY

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány (adószám: 19669924-1-41, cím: 1056 Budapest, Irányi u. 8.) ezúton ismerteti 2000. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját.

Az Alapítvány az előző évekhez hasonlóan folytatta közhasznú tevékenységét. Alapítói céljainak megfelelően támogatta mind az itthoni, mind a határon túl élő magyarság anyanyelvi művelődését és a magyar nyelvészeti tudományos kutatásokat.

Az Alapítvány a céljait a 2000. évben elsősorban nyelvművelő kiadványok anyagi támogatásával, a Lőrincze-díj adományozásával, illetve csángó diákok tanulmányainak elősegítésével kívánta megvalósítani.

Az Alapítvány kuratóriuma a fenti támogatásokat, cél szerinti juttatásokat az alábbi részletezéssel valósította meg:

Céltámogatás (könyvkiadás)	1 707 537 Ft
Ösztöndíjak	120 000 Ft
Lőrincze-díj	318 752 Ft
Összesen:	2 146 289 Ft

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma „Kulturális szaktörvényekből adódó feladatok – anyanyelvi kultúránk őrzése, korszerűsítése” címen kezelt előirányzatának terhére az Alapítvány részére – a Lőrincze-díj pénzügyi fedezetűl – 250 000 Ft vissza nem térítendő pénzügyi támogatást nyújtott. A támogatás összegével az Alapítvány a Minisztériumnak elszámolt. A kuratórium adományszervező tevékenységének eredményeként az Alapítvány a 2000. évben ezenfelül összesen 50 500 Ft támogatást kapott magánszemélyektől. Cél szerinti juttatásait az előző évben felhalmozódott bevételeiből fedezte.

Az Alapítvány kuratóriuma döntött arról, hogy a 2001. évben továbbra is támogatni kívánja a csángó fiatalok magyarországi tanulmányait.

A 2000. évről készült közhasznúsági jelentés az Alapítvány székhelyén megtekinthető.

A kuratórium

TARTALOM

Zimányi Árpád: <i>Eltűnő -i képzők nyomában</i>	1
Közlemény	2
Maróti István interjúja Orbán Istvánnal	3
Magyar minőség	4
Kemény Gábor: <i>Nyelvi mozaik</i>	5
Berényi Zsuzsanna Ágnes: <i>Néves titkok, titkos nevek</i>	6
Bán Ervin: <i>Nyelvi agresszió?</i>	7
Hajdu Ferenc: <i>Napi rendszerességgel...</i>	8
Szloboda János: <i>Értjük (még) egymást?</i>	8
Büky László: <i>Sírnak a metaforák</i>	9
Pásztor Emil: <i>Érdekes számnevek</i>	9
Láng Miklós: <i>Emberi humánus és társai</i>	10
Timár György: <i>Csengő, csörgő, tők</i>	10
Ilosvai Ferenc: <i>Ki a hülye?</i>	10
Az NKÖM anyanyelvi pályázata	11
Minya Károly: <i>Nyelvművelés → oktalanság → jogtalanság!</i>	12
Konrád Antal: <i>Magyaros filmszövegek</i>	12
Grétsy László: <i>Nyolcvanasaink</i>	13
B. G.: <i>Nyelvi diplomácia</i>	13
Heltainé Nagy Erzsébet: <i>A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései</i>	14
Grétsy László: <i>Egy kártékony segédkönyvről</i>	15
B. G.: <i>Szarvas Gábor nyelvművelő napok</i>	16
Kohári Katalin: <i>Napló a 15. Beszélni nehéz! táborról</i>	16
Komoróczy György: <i>Külön vagy együtt?</i>	16
Új szavak, kifejezések (17.)	17
Bérces Mária Klára: <i>„... a nyelv az legyen, aminek lennie illik”</i>	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Gyárfás Endre: <i>Összetettenérés</i>	19
Az NKÖM és az ASZ 2001. évi pályázatának nyertesei	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ifjúsági melléklet	I-IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik
a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:
az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:
Balázs Géza, Kemény Gábor,
Maróti István

A szerkesztőség címe:
1075 Budapest, Kazinczy u. 23-27.
Telefon: 352-8981

Postacím:
1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
[http://www.lib.jgyft.u-szeged.hu/](http://www.lib.jgyft.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/)
[edes_anyanyelvunk/](http://www.lib.jgyft.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/)

Terjeszti:
a Magyar Posta Rt. HELIR, a Bp.-i HÍRKER Rt.,
a Magyar Lapterjesztő Rt.,
a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető
bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy postautalványon a
Magyar Posta Rt. HELIR ügyfélszolgálatánál,
Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), posta-
cím: Magyar Posta HELIR, 1900 Budapest.
Ára: 90 Ft.
A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk:
Hírlap Vevőszolgálat;
ingyenes zöldszám: 06-80-444-444
Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a
lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvpolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.
Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:
Balázs Géza, Bencsdy József,
Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),
Fábián Pál, Grétsy László,
Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az EGIS Gyógyszergyár Rt.,
a József Attila Kulturális és Szociális
Alapítvány, az Oktatási Minisztérium,

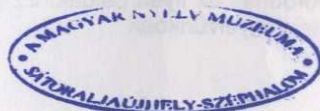
a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma, valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 311-5656/156
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

„... beszélni és gondolkodni csak szabatosan és szépen szabad”

Orbán István, az EGIS Gyógyszergyár Rt. vezérigazgatója
nyilatkozik lapunknak

Az EGIS Gyógyszergyár Részvénytársaság és vezérigazgatója, Orbán István a napokban jelentős pénzügyi támogatással segítette az Édes Anyanyelvünk folyóirat jövőbeni megjelenését. E beszélgetésünk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen gondolatok és szándékok indokolták a döntés megszületését.

– Mielőtt a számunkra legfontosabb kérdésre keresnénk választ, Orbán István vezérigazgatótól a gyár történetének felidézését kérem. Mit is kell tudni erről a gyógyszergyárról?

– Az EGIS jövőre ünnepli fennállásának 90. évfordulóját. A XX. század elején egy svájci gyógyszer- és tápszergyár leányvállalataként jött létre. Így működött 1948-ig, amikor az államosítások során ténnyel bár, de állami tulajdonba került. Az élet akkor vált érdekessé, amikor 1990-ben megkezdődött a társaság magánosítása.

– Az Ön életútja mióta kötődik a céghez?

– A vállalatnál 1961-ben lettem ösztöndíjas, 1964-ben léptem be, és 1982-ben lettem vezérigazgató. Tíz-húsz éves távlati terveim már nincsenek, szeretnék becsületesen helytállni, ameddig erre munkaszereződésem kötelez.

– Nem jellemző manapság, hogy egy gazdasági szervezet vezetője a magyar nyelvhasználat érdekében kíván cselekedni és segítséget nyújtani. Miért érezték ennek szükségességét?

– Nem gazdasági vezetőként kell a szerepemet értékelni. A beosztás csak arra jó, hogy vannak eszközeim. Alapvetően azt gondolom, hogy az ország gyermekeiként vagyok híve, mégpedig nem újdonsült híve, pártolója annak a nyelvnek, amelyben felnőttem. Ez a nyelv hozta létre azt a kultúrát, amely nekem a mai napig életközegem.

– Eszembe jut egy korábbi beszélgetésünk, amikor megemlítette doktori dolgozatát és annak nyelvezetét.

– Igen, a mai napig büszke vagyok arra, hogy az értékeléskor legfőbb erényének azt tekintették a bírálók, hogy szép magyarsággal fogalmaztam meg gondolataimat. Amíg az ember fiatal és nyitott szellem, addig nem is tudja, mit jelent számára az, hogy beleszületik egy nyelvbe. Ezen a nyelven irodalom született, ezen a nyelven énekelnek, szakkönyvek íródnak. Évek múltán világossá válik, hogy szoros kapcsolat van a nyelv és a gondolkodás között. Ha pongyola a beszéd, pongyola a gondolkodás is. Szomorúan tapasztalom, hogy sokszor az ifjúság száján válik pongyolává, ami sejtjes gondolkodásra vall. És egy másik észrevétel. Végül is nem gének, nem vérések, nem eredet köti össze egy nemzet tagjait, hanem az anyanyelvük és ezen keresztül a kultúrájuk. Hogyha a brazil őserdőből egy indián csecsemő idekerül, és itt nő fel, abból valódi magyar polgár lesz.

– A nyelvhasználat tekintetében manapság mi bosszantja leginkább?

– Hosszasan folyik a vita az idegen szavak térhódításáról. Sokan azt mondják, hogy nemzetköziesedik a nyelv, a szaknyelv. Akik ezt ellenzik, példaként a sportnyelv megújulását említik. De például a műszaki nyelv XIX. századi fejlődése is. Lehet úgy is korszerűnek lenni, hogy nem kódozom érthetetlen módon azt, amit mondani akarok. Persze van

természetes beszüremkedésük is az idegen szavaknak egy nyelvbe. Ilyen szavaink a *vincellér*, a *softész* vagy az általam nem túlságosan kedvelt *muszaj*. Ez valamiféle szerves fejlődés folyamán ízesült bele a nyelvbe. Abban viszont nem hiszek, hogy a valamikori ócskásboltot most *second hand shop*-nak kell hívni, mert ha volt erőnk a handléből ószerest csinálni, akkor legyen erőnk ahhoz is, hogy a mostani rossz megoldást se fogadjuk el. A kérdés persze az, hogy lehet-e törvénnyel megszabni azt, hogy mi a helyes nyelvhasználat. A jogi szabályozástól valószínűleg már távol vagyunk, de úgy vélem, a nyelv elzsargonosodása ellen, a nyelv érthetősége mellett ki lehet, és ki is kell állni. Bizonyára nem tesz jó benyomást, amit most mondok, de a nyelvi pongyolaság olyanok szájából is árad, akiknek pedig az lenne a dolguk, hogy hibátlanul és szabatosan beszéljék a nyelvet. Leginkább a politikusokra haragszom, akik valami elképesztő bátorsággal képesek arra, hogy alapvető nyelvi hibákat kövessenek el.

– Valóban, hisz a hiba akkor is hiba, ha az ország házában követik el, nem pedig egy falugyűlésen.

– A magyar nyelv hanglejtése ereszkedő jellegű, és ez így van évszázadok óta. Ezért nem tudom elfogadni, ha a mondat végén valamiféle éneklő, kántáló stílusban fejeződik be a beszéd, amit ma már, sajnos, még egy zalai faluban is tapasztalni. Van bennem olyan aggodalom, hogy eltelik még néhány évtized, és egy újabb nyelvújítási mozgalomnak kell elindulnia. Kazinczy és Kölcsey idejében nem egyszerűen eszköz volt a nyelv, hanem megművelendő eszköz. Reflexszé kellene válnia annak, hogy ügyeljünk a nyelv megfelelő használatára.

– Munkatársaival szemben mennyire sikerül a beszéd- és magatartás-kultúra követelményeit megfelelő módon és mértékben érvényesíteni?

– Mi abban az örömteli helyzetben vagyunk, hogy ez a szakma csak megfelelően képzett, kulturált emberek munkája révén

él meg. Néha előfordul, hogy bele kell javítanom levelekbe, de ezt én nagyon restellem, mert nem ezért vagyok itt. Amikor a főnökök a nyelvek fölött kezdenek bábáskodni, akkor az azt jelenti, hogy a gondolatok fölött már nem tudnak.

– Előfordult-e már az, hogy egy új gyógyszer magyar nevet kapott?

– Nem. A gyógyszereknek fantázianevük van. Arra kell ügyelni, hogy a választott elnevezésnek ne legyen valamilyen rossz, félreérthető értelme. Sok bosszúságot okoznak a gyógyszereket kísérő iratok, használati tájékoztatók, mert legtöbbször nem megfelelően fordítják őket magyarra, miközben a hitelességhez hozzátartozik, hogy szépen és magyarul legyen lefordítva. Az engedélyezéshez hozzátartozik jelen esetben a nyelvi lektorálás is. Nem tudunk persze mit kezdeni azzal a kifejezéssel, hogy *magas vérnyomás*, holott az a vérnyomás inkább nagy.

– Bokros munkahelyi teendői mellett, gondolom, kevés idő jut arra, hogy pihentetőül levegő könyvespolcáról az Ön számára legkedvesebb köteteket. Ha mégis adódik ilyen pillanat, milyen szellemi kincsestárból merít erőt magának?

– Az olvasás tekintetében én teljességgel mindenevő és szabad ember vagyok. És mivel megteremttem a magam számára a szükséges mértékű szabad időt, ezért azt valom, hogy napi egy órát egyedül kell lennem valamilyen könyvvel, hogy szellemileg felfrissüljek. Most Eötvös Loránddal vagyok elfoglalva, a felületi feszültséggel kapcsolatos törvény megtalálásának útját tanulmányozom. Azért teszem ezt, mert érdekel egy embernek a gondolkodása, bár maga a pálya is rendkívül érdekes.

– Próbálkozott-e már saját írásmű, vers, széppróza létrehozásával, vezet-e például a napok hordalékaként naplót?

– Naplót, verset nem. Emlékszem, tizenhét éves lehettem, amikor megállapítottam, hogy azért nem írok verset, mert nem tudok. Ezt az állításomat a mai napig fenn tartom. Ha valamilyen szakmai gondolkör beleveszi magát a fejembe, akkor erről megfogalmazom a véleményem írásban is. Ha úgy vélem, hogy az írásmű nem jó, azt nem javítom, hanem megállapítom, hogy újat kell írni. Ha jó, akkor boldog vagyok. Ezen a szokáson idős korban már nem szabad változtatni.

– Mit üzen az Édes Anyanyelvünk olvasóinak?

– Ha el akarom kerülni a közhelyszerű választ, akkor nagyon óvatosan kell eljárnom. Terjesszék azt a gondolatot, hogy beszélni és gondolkodni csak szabatosan és szépen szabad. A mostani beszélgetésünk során azon gondolkodtam, hogy feltételezhetően magam is elkövettem néhány nyelvi hibát. Ha ezt észreveszem, szégyellni fogom. Nos, ezt kívánom, hogy ha valaki rájön, hogy hibázott, legalább szégyellje egy kicsit.

– Vezérigazgató úr, köszönöm az olvasóknak szánt üzenetét és a beszélgetést!

Maróti István

MAGYAR MINŐSÉG

Az idegen kifejezés elhomályosítja a jelentést A magyar nyelvben van erő

Czitán Gábor egy minőség-ellenőrző, minőségbiztosító cégnek a vezérigazgatója. Mindennapi munkájában milyen nyelvi problémákkal találkozók?

– Kettős szerepben találkozom nyelvi problémákkal. Egyszer akkor, amikor saját tevékenységünket, szolgáltatásunkat szeretnénk megmagyarázni a piac résztvevőinek, másodszor pedig akkor, amikor én veszek igénybe szolgáltatásokat. Viszont ha már elhangzott a minőségbiztosítás kifejezés, akkor el kell mondanom, hogy e helyett a minőségügyi rendszerek kiépítéséről, kezeléséről, működtetéséről beszélünk. Évek óta komoly vita folyik arról, hogy azok a szakemberek, akik kimennek egy vállalatba, és ezt a működő minőségi rendszert felülvizsgálják, milyen néven jelentkezzenek be. Auditornak mondjuk őket, de ez számomra a mai napig nagyon furcsa szó.

– Kihallgató?

– Sőt kámszás vallató képe jelenik meg egyesek szemében. Már a szó miatt is bizonyos távolságtartással fogadják szakembereinket. A minőségügy fejlődik, az auditor marad, sőt ma már vannak vezető auditorok és senior auditorok is.

– Mit csinál az auditor?

– Az auditor a helyszínen megvizsgálja, hogy a minőségügyi dokumentáció és a tevékenység összhangban van-e, megfelel-e a szabványos követelményeknek. Összehasonlító munkát végez, és erről értékelést készít.

– Naponta meg kell küzdeni ilyen szavak megmagyarázásával?

– Naponta talán nem, de sokszor belefutunk olyan csapdába, hogy nem tudjuk kellőképpen elmagyarázni szolgáltatásunkat. Ha komolyan belegondolunk, vajon ki érti azt, hogy európai, sőt műszaki jogharmonizáció, sőt európai direktívák. A direktíva végső soron ajánlást jelent.

– Én irányelvre gondoltam...

– Igen, irányelv és útmutatás is. A direktíva tehát homályos fogalom, ugyanakkor nagyon jó magyar megfelelők vannak a helyettesítésére.

– Sokszor gondban vagyunk azzal, hogy mi legyen a minősített termék neve. Mondjuk, ha jó borról van szó, akkor az minősített vagy minőségi bor?

– Már korábban is azt olvashattuk egyes borok címkéjén, hogy minőségi bor.

– És minőségi kristálycukor, „Minőségi” cukrászda...

– A minőség-ellenőrzés során a bort minősítik, s akkor valóban minősített vagy tanúsított bor lesz. De még ez is kevés információ, hiszen lehet, hogy a bor olyan tanúsítványt kapott, mely szerint ihatatlan...

– Éppen ezt akartam mondani, hogy a „minőségi”, a „minősített” és a „tanúsított” nem feltétlenül kiváló minőséget jelent...

– Igen, ez nem ad elegendő információt.

– Akkor, ugye, az iskolára sem mondhatom, hogy minősített vagy tanúsított iskola, mert lehet, hogy rossz érdemjegyet kapott...

– A Comenius-programban tanúsítási folyamatról még nem beszélünk, most csak azt vizsgáljuk, hogy legyenek az iskolákban olyan folyamatok, amelyek a minőségi, a jó minőséget garantáló oktatást elősegítik.

– De hogy fogjuk nevezni a minősített iskolát?

– Még nem tudom, de el fogok rajta gondolkodni, hogy melyik a legjobb kifejezés egy tanúsítvánnyal rendelkező iskolára...

– Lehet, hogy nem is lehet egyszerűbben mondani?

– Lehet.

– Mennyire érzi rugalmasnak a magyar nyelvet az újabb műszaki jelenségek megnevezésére?

– Egy példával szeretném bizonyítani: a második világháború után Magyarországon sok eszköznek a neve német volt. Ma a szakmunkástanulók nem tudják, mi az a *subler*, a *stekli* – persze magyarul ismerik: *tolómérő*, *lemezlukasztó*. Ez számomra egyértelmű bizonyíték arra, hogy a műszaki nyelvben bevett kifejezéseket is lehet magyarázni. A magyar nyelvben megvan az a rugalmasság és fejlődőképesség, hogy egy teljesen idegen eredetű szaknyelvből magyar nyelvet csináljon.

– Más területekre is igaz ez a magyartítás?

– Ha felütem egy újság állás-hirdetési rovatát, akkor ilyen olvasok: *ügyfélmenedzser*, *marketingmenedzser*, *senior projektmenedzser*. Fogalmam sincs, hogy kit keresnek. De mondok egy saját példát. Egy hirdetésben villamosmérnököt kerestünk termék-vizsgálatra európai irányelvek alapján. Két jelentkező volt. Azután megismételtük a hirdetést, vizsgáló labormenedzsert kerestünk, villamosmérnök alapképzettséggel. Erre harmincnál is többen jelentkeztek. Az idegen kifejezés elhomályosítja a jelentést. Az emberekben lévő reménynek szabad utat ad a *menedzser* kifejezés. Sokak kíváncsiságvilágának jobban megfelel ez a leírás. Ha konkrétan azt mondom, hogy be kell menni a laborba, és vizsgálni kell, az nem tetszik. Pedig én a mai napig nem tudom, mi az a *menedzser*...

– Remélem, hogy egy jó minőségű interjút hallottak a minőség és a műszaki nyelv nehézségeiről!

Az Édes Anyanyelvünk minőségügyi oldalát a Gazdasági Minisztérium támogatásával készítettük. Az interjú elhangzott a Magyar Rádió Tetten ért szavak című műsorában 2001. szeptember 24-én. Az írásos változathoz segítséget nyújtott az Observer Budapest Kft., amely a mi lapunkat is szemlézi.

Szólások a kiválóságról

Az óriás csak óriás, ha völgyben áll is
(az igazán kiváló ember mindenütt érvényesül).

Hattyú a ludak között (valamely közösségben a legkiválóbb, pl. a többiekhez képest a legértékesebb ember).

Hét vásáron nem találni párját!

Minden pénzt megér.

Párját ritkítja.

Szűkíti a mását (kevés van olyan, mint ez).

Kopácsy Zoltán rajza

NYELVI MOZAIK

(„Az őszi örület folytatódik” – Véleményes – „Találkozunk öt ötvenkor!” – Megléphető cipőmárkák)

A miskolci egyetemre vezető autót mentén egy óriásplakáton ez a felirat ríogatja az utast: „Az őszi örület folytatódik”. Egy autósna, gondolom, még megijedni sincs ideje, hajtania kell tovább. En vizont az autóbusz ablakából kényelmesen elolvashatom a kisebb betűkkel írt szöveget is, és ebből kiderül, hogy csupán az ebben az évszakban szokásos árleszállításról, árengedményes vásárról van szó. A reklámmondat azt sugallja, hogy ez az árleszállítás *örületesen nagy*, olyan nagy, hogy szinte az *örületbe kergeti* a háziasszonyokat.

A reklám írója, akár tudatában volt ennek, akár nem, költői eszközzel, az antik retorikában *metalepszisz*-nek nevezett szóképfajttával élt, amikor az okot az okozattal, az előzményt a következménnyel helyettesítette. Ettől persze az *örület* még nem fogja felvenni az ’árleszállítás’ jelentést, de egy pillanatra, egyetlen mondat erejéig a két fogalom összekapcsolódott, az egyik a másikkal a nyelvi jelével fejeződött ki. Az ilyen szóképek, az ún. *kifejező* kép a költői nyelvre jellemző, szemben az ún. *jelölő* képpel, amely a nem művészi nyelvhasználatnak a sajátossága (pl. a *gubanc* főnév a szlengben ’bonyodalom, nehézség, kellemetlenség, zűrzavar’ értelmű).

A hatást fokozza az alliteráció, a szó szerkezet tagjainak első hangját egybe- csengető *ő-ő* betűrim: *őszi örület*. Ez is igen ősi költői nyelvi eszköz. Erről itt elég annyit megjegyezni, hogy többek között a Kalevala és az óizlandi sagák verselésében is fontos szerepet játszik.

Kész *örület*, mi mindent elkövetnek a reklámszövegek írói, hogy figyelmünket felkeltsék!

Az új sporttévében gyakran hallhatjuk szakkomentátorként Zombori Sándort, az 1970-es évek válogatott labdarúgóját. Zombori ugyanolyan jól bánt a szóval, mint annak idején a labdával, de ebben nincs semmi meglepő, hiszen évek óta sportújságíró, az egykori Mai Nap és más lapok állandó munkatársa.

Feltűnt viszont, hogy van egy olyan visszatérő szava, melyet korábban senkitől sem hallottam, a *véleményes*. Ezt rendszerint állítmányként használja: *véleményes a dolog, az eset* (pl. egy lesállítás vagy egy szabálytalanság). Sőt már az egyik riporter is eltanulta az új szót, mert ezt mondta: *véleményes volt, hogy Jeremies* (egy német labdarúgó) *játszik-e*. A szó-

vegművezetből kiderül, hogy a *véleményes* nagyjából ezt jelenti: ’kétséges, kérdéses’, mivel ’véleménytől, megítéléstől függő’. Tehát: ha akarom, vemhes, ha akarom, nem vemhes. Azaz: *véleményes*.

Másnak is megütötte a fülét a sportosok új szava, mégpedig nem kisebb szaktekintélynek, mint Puhl Sándornak, az egykori világhírű játékvezetőnek, aki szintén sűrűn szerepel szakértőként a stúdióban. Puhl érezhető ironiával, évődve szokta emlegetni a *véleményes*-t mint olyan szót, amelyről nem tudhatjuk, létezik-e egyáltalán.

Csakugyan: van-e ilyen szavunk, vagy nincs? Úgy tudom, eddig nem volt, de tagadhatatlan, hogy most már van. Kialakult a használati köre, jelentése, stílusértéke, már nem kapjuk fel a fejünk (legfeljebb megcsóváljuk), amikor elhangzik.

Az viszont, hogy bekerül-e a Magyar értelmező kéziszótár új kiadásába (amelynek szerkesztése e sorok írásakor már valahol az ábécé vége felé tart), szerintem legalábbis *véleményes*.

Ellesett mondat az utca zajából: „Találkozunk öt ötvenkor!”. Ezt kissé bővebben így is lehetett volna mondani: *öt óra ötven perckor*; még pontosabban: *délután öt óra ötven perckor*. De hát itt, a Moszkva téri metrólejárát előtti forgatagban mindenki siet valahová, nem ér rá részletekbe bocsátkozni.

Amúgy sem emiatt jegyeztem fel a mondatot, hanem azért, mert abban az időben, amikor a mi nemzedékünk az óra használatát tanulta, ez az időpont-megjelölés még így hangzott: *tíz perccel hat (óra) előtt*, esetleg *öt perccel háromnegyed hat után* (vagy megfordítva: *háromnegyed hat után öt perccel*).

A változásnak nem pusztán és nem is elsősorban a rövidegre való törekvés az oka, hanem a digitális kijelzőjű karórák és utcai órák elterjedése. Amit régebben a mutatók állására utalva fejeztünk ki, azt ma egyszerűen leolvassuk: 5:50, azaz *öt óra ötven*, sőt *öt ötven*.

A rádióbeli pontos időjelzésben (a mozgósabály túlhajtóinak kedvéért: *pontosidő-jelzésben*) meg a pályaudvari hangsbemondóban a délután 5 óra 50 perc természetesen *tizenhét óra ötven perc*, ez azonban nem tartozik szorosan ide, mivel ezt mindig is így mondták (a mutatós órán nem lévén 12-nél nagyobb szám). Az más kérdés, hogy talán ez is megkönnyítette a „digitális” időjelzés általánossá válását.

Vagy még korai általánossá válásról beszélni? Hiszen amíg vannak (és bizonyára sokáig lesznek is) mutatós órák, megmarad a régebbi típusú időpont-megjelölés szemléleti alapja. Például ha kinézek az ablakon, azt látom, hogy a Krisztina-templom órája szerint *öt perccel múlt fél három* (nem pedig *kettő harmincöt*).

Ráadásul mindig ezt mutatja, mivel egy ideje nem jár. De legalább hagyományosan nem jár, nem pedig „digitálisan”. Már ez is valami ebben a csúnya, globalizálódó világban!

Reklámmal kezdtük, fejezzük is be reklámmal! Egy fővárosi bevásárlóközpontban megnyitotta üzletét egy cipőgyártó cég. De nem ám holmi közönséges cipőbolt ez, ó, dehogya! Hanem (a villamos oldalára pingált felirat szerint) *A megléphető cipőmárkák háza*.

Megléphető cipőmárka? – töprengek el a szón felszállás közben. *Meglépni* régebben csak *valahonnan* lehetett, mert aki *meglépett*, az feltűnés nélkül távozott, magyarul szólva *megszökött*. Újabban azonban már *valamit* is meg lehet (illetőleg inkább: kell) lépni. Ez majdnem mindig kellemetlenséget okoz annak is, aki *meglépi*, de még inkább annak, akit ez a lépés érint: *A választások után meg kell lépni az energiahordozók árának emelését*.

A *meglép* valamit, azaz ’döntő lépést megtesz, nehéz döntést meghoz’ kifejezés minden bizonnyal annak nyomán alakult ki, hogy a *lép* igét a bizalmasabb közéleti nyelvben ’tesz, cselekszik vmit, intézkedik vmilyen ügyben’ jelentésben kezdték használni: *Ebben az ügyben sürgősen lépni kell*. Ha pedig *lépni kell*, mindig akad valaki, aki az adott lépést *meglépi*.

De mi köze mindennek a cipőmárkákhoz? Hát az, hogy a reklám írója megpróbált szójátékot gyártani: a *megléphető*, ha cipőmárkára értjük, visszkap valamit a *lép* ige eredeti konkrétaságából. Ezenkívül talán arra is utal, hogy a hirdetés láttán sokan *meglépi*: náluk fognak cipőt vásárolni. Akár így gondolták, akár úgy, egy kis csikorog a szójáték gépezete.

Annak idején divatos volt gúnyolódni a *Cipőt a cipőboltból!* reklámon. Nem mondhatjuk, hogy ma is *ugyanabban* a *cipőben járunk*. Ma nem a szürkeség fenyeget, hanem a zavarosság, nem az ötletlenség, hanem a végig nem gondolt (vagy már eleve sem jó) ötlet. Most itt szorít a *cipő!*

Kemény Gábor

Neves titkok, titkos nevek

A történelem viharai között nem egy esetben előfordult, hogy teherre vált egyesek számára a saját nevük. Kénytelenek voltak megválni tőle, és másikat szerepeltetni helyette. „Álnevet” választottak. Tudjuk, például Kossuth Lajos Angliában *Smith* úr néven szerepelt. Jókai Mór Tardonán a szabadságharc után ugyancsak idegen név alatt bujkált, *Kovács János*nak adta ki magát. Életüket mentették egy másik személy nevének felvételével a XX. század üldözöttjei is. Világhírű fotóművésznünk, *Áta Kandó*, akinek *Áta* keresztnéve gyermekkorából maradt rajta, és hivatalos *Etelka* nevének ügyölgve kijelölt változata, így lett szert egy „fogadott” leánya, akivel azután máig is anya-leánya megszólítással említi egymást.

Aczél Gáspár álneven írta a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy főtörténetét, Szalay Károly A szabadkőművesek titkai című könyvét 1911-ben, minthogy a Lónyay utcai református gimnázium köztestületben álló történelemtanáráként nem vállalhatta az akkortájt egyes körökben nem jól csengő szabadkőművesi tagságot.

Az álnevek általában kéttagúak: vezetékes keresztnévből állanak. Előfordulnak azonban egytagú névmegjelölések is. Amikor valamelyik egyházi rendbe lép a jelölt, annak jelképeként, hogy most már a rendhez tartozik, és szakított addigi életével, „rendi nevet” választ. Ez rendszerint egyetlen szóból áll. A kedves és nagy tudású magyartanár, nemzedékek nagy hatású nevelője, Velőssy Edit a *Georgina* nővér rendi nevet választotta, amikor a debreceni Szent Szív zárdába lépett. Az egyházi kereketen kívül továbbra is a hivatalos nevét használta. A rendi nevét azonban melegebbnek, családiasabbnak érezte, ezért az iskolában a *Georgina nővér* megszólítást szerette.

A jezsuita Nagy Tőhötöm Sándor, a Jezsuiták és szabadkőművesek című, forrásértékű könyv szerzője, rendi nevéül az első keresztnévét alkalmazta. Az ellenséges hatóságok elől rejtőzködni kellett, ezért ekkor szorult helyzetben álnévként használta a saját második *Sándor* nevét. Tehát úgy mutatkozott be, mint dr. Nagy Sándor. Senki nem ismerte fel ezen a néven. Hock János főpapot kérésére *Balog Károlynak* nevezték szabadkőműves társai. A pápák is avatásuk alkalmából választanak maguknak „pápai nevet”. Például a közszeretettben álló Wojtyła lengyel főpap elődjének tiszteletére választotta a *II. János Pál* elnevezést.

A szabadkőműves rendhez való tartozásukat fejezték ki főként a XVIII. században némelyek „szabadkőművesi név” választásával. Általában olyan nevet kerestek, amely valamilyen módon jellemezte az új „testvért”. A szabadkőművesek jól tudták, hogy *Orpheus* Kazinczy Ferencet, *Arion* Pálóczi Horváth Ádámot, *Helikon* pedig gróf Festetich Györgyöt rejti. Az első kettő Kazinczy Ferenc „találmánya”, a harmadikat maga Keszthely felvirágoztatója, a kastély ura találta ki.

Ezek az elnevezések önálló életre keltek. Kazinczy Ferenc *Orpheus* címmel indította meg saját irodalmi lapját, találoán emlékeztetve a görög mitológia költőjére, aki lantjával kísérte előadásait, és megbűvölte a hallgatóságot.

Arion ugyancsak a görög mitológiában szerepel: korinthusi költő, akit a delfinek mentettek meg a tenger hullámaiból. Ezen a néven írta számos versét a kitűnő költő, Pálóczi Horváth Ádám, az Ötödfélszáz énekek jeles szerzője. Szabadkőművesi neve tehát egyúttal költői álnévül is szolgált.

Festetich György szabadkőművesi neve, *Helikon* lett magának a pompás keszthelyi Festetich-kastélynak, és az abban megrendezett művészi és tudományos ünnepségeknek az elnevezése. A mai hálás utódok is így emlegetik.

Számos szabadkőműves a XIX. és XX. században is titokban tartotta azt, hogy a „testvéri lánchoz” tartozik. Ezért kívánta Keresztesi Samu református lelkész, a budapesti Madách páholy tagja, szónoka, hogy *Samu* testvérenek szólítsák társai; Zemplényi Tivadar a *Brutus* nevet választotta magának; Nagy Gyula *Juliusz*-nak nevezte magát.

Az álnevek között külön csoportot alkotnak a „fedőnevek”. Az Értelmező Szótár meghatározása szerint a katonaság szokta alkalmazni bizonyos politikai feladatra kiszemelt személy megjelölésére. Ilyen fedőneve volt a Geodéziai és Térképészeti Vállalat egykori jeles igazgatójának, Radó Sándornak a vezetéknéve szótageinak felcserélésével nyert *Dóra*. Még könyvet is írt kémtevékenységről ezzel a címmel: *Dóra* jelenti.

A levéltárban végzett kutatásaim során egy megdöbbentő irategyüttest is tanulmányozhattam. A szegedi szabadkőműves-ségre vonatkozott, a XX. század 60-as, 70-es és 80-as éveiből, amikor ez a mozgalom is be volt tiltva. Megfigyelés alatt tartották a „volt szabadkőműveseket”. A megfigyelőket éppen úgy ellátták fedőnevekkel, mint a rendőrség szokta. A fokozott titkosság érdekében még a fedőnév fogalmát is titkosították: „fn”-nel rövidítették.

A fedőnevek között volt „beszélő név”: *Segítő*, *Őrző*. Az elnevezés a hatóságoknak nyújtott segítséget örökíti meg. *Őrző* például lesben állt, „biztosította a terepet” addig, amíg a titkos házkutatás folyt.

Előkelőségre utaló nevet kapott: *Herczeg*, *Fényes*. Ez utóbbi hosszasan tartózkodott az Egyesült Államokban és Kanadában, majd beszámolt a nyugati világ gondtalan, „fényes” jólétéről. Talán ezért kapta ezt az elnevezést.

Nemzetiségére vonatkozó a *Székely* megjelölés.

Fegyverre érhető a harcias *Mannlicher*, *Mauser* megnevezés.

Földrajzi név, méghozzá szegedi vonatkozással a *Tisza* fedőnév.

A névvisező foglalkozását jelzi a *Történész* és a *Pszichológus* elnevezés.

Személynévcsere történt *Várdai*, *Vágvölgyi* esetében. Őket fedőnevükön jelentették be bizonyos lakásokba, hogy „feladatukat” eredményesen láthassák el.

Egyéb, ismeretlen okból adták *Diós* fedőnevét.

Az Értelmező Szótárban leírt fogalomtól eltérő fedőnevek is szép számmal találhatók a vizsgált anyagban, minthogy a hatóságok a megfigyelt személyeknek is adtak fedőnevet. Ezek rendszerint az illető személyére jellemzőek, vagy éppen valamilyen történetre utalnak. A következő fedőnevekkel azonosították a megfigyelt személyeket abban az anyagban, amelynek tanulmányozására módom nyílt.

A hivatalos nevéből alakították a fedőnevet *Huszár* esetében. A megfigyelt személy vezetéknéve ugyanis *Bach* volt. Ezt társították a *Bach*-huszárral, és ennek második tagját alkalmazták önállóan. Ez a fedőnév akár baráti körben is szokásos lehetett volna (talán volt is) dr. Bach Lászlóra. Mindenesetre némi tréfás színezetet hordoz ez az elnevezés.

Ugyancsak a megjelölt személy fontos tulajdonságával kapcsolatos a *Kőműves* elnevezés, nyilván „szabadkőműves” értelemben. A III/III. alosztály éppen szabadkőművesi működése miatt vizsgálta dr. Csongor Győzöt, érthető, hogy ezért emelte ki ezt a jellemzőt.

Új családi nevet kapott *Forgács*. Nem tudni, ki lehetett.

Minthogy a megfigyelők nem kerültek, nem is kerülhettek közelebbi ismeretségbe a megfigyelt személyekkel, a dolog természeténél fogva csakis külső jegyek alapján tudták megkülönböztetni az illetőket.

Jellemző viselkedéséről: *Szelíd*.

Külsejére utalva: *Hagymás*, *Tűkőr* (jellegzetes szemüvege volt), *Agg* (idős kora miatt alig tudott járni, társai segítették a helyváltoztatásban).

Ugyancsak külső jegy alapján történt a megkülönböztetés és a személy azonosítása akkor, amikor egyik-másik valóban megtörtént esetről kapta nevét a megfigyelt ember.

Alkalmi eset: *Pados* (egy padon ült, amikor megfigyelték), *Kocsis* (kocsiba ült), *Dudás*, *Kapás*.

Hasonlóképpen eddig számba nem vett fedőnév vonatkozik magára az alkalmazott eljárásra: *Fellazítók* – ez volt az egész ügynek a neve. Arra utal, hogy a megfigyelt személyekben gyanút ébresztenek egymás iránt. Így – szándékuk szerint – ennek segítségével a mozgalmat fel tudják számolni.

A ma már szabadon kutatható levéltárak sok érdekes anyagot rejtenek még a nyelvtudomány számára. Ezt a későbbiekben szeretném tüzetesen megvizsgálni.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Nyelvi agresszió?

Az Édes Anyanyelvünk 2001/3. száma közölte egy írásomat, amelyben a magyar nyelvet fenyegető veszélyt próbáltam meghatározni: ha nem tudjuk erősíteni, szerepét megtartani, megszűnik nemzeti nyelv lenni. Talán éppen azokban a napokban, amikor ezt a cikket nyomdába adták, került a kezembe Marie-Josée de Saint Robert francia nyelvész könyve, *La Politique de la langue française*, „A francia nyelvpolitika” (Presses Universitaires de France, Paris, 2000). Az olvasó úgy értelmezheti a szerző aggodását, hogy anyanyelvének a kommunikációból való teljes kiszorulását tart. Véleményem szerint van a soroknak más olvasatuk is, valójában ugyanazt a gondolatot tolmácsolja, amelyet én fejtegettem: a magasabb szinteken a század egyetlen világnyelve, az angol jut kizárólagos használatához, mert erős a bázisa, és nagyon agresszív, az anyanyelv visszaszorul a használat alacsonyabb régiójába, és ezzel megszűnik nemzeti nyelv lenni. (Ahogyan nem volt az a középkorban, mert a latin miatt háttérszereppel kellett beérnie.)

M.-J. de Saint Robert a francia nyelv önvédő küzdelmének két olyan területét jelöli meg, amelyek a magyar számára nem léteznek. 1. A francia nemcsak Franciaország népének anyanyelve, hanem részben Svájc, Belgium, Kanada lakosságáé is, továbbá anyanyelve a volt fekete-afrikai gyarmatok értelmiségének. Ezek a „törzsek” azonban különböző nemzetekhez tartoznak, a nyelvi összetartozás nem jelent nemzeti összetartozást. Hazánk magyarságának nem ilyen a kapcsolata a szomszédos országok magyar kisebbségével (amíg a nyelvféljődés egy irányban tartható). Az „ötöknek” együtt kell működnie a francia nyelv gondozásában; a szerző szerint ez az együttműködés jó. 2. A franciák az anyanyelvüket nemcsak nemzeti nyelvként igyekeznek menteni. Ez a nyelv a nemzetközi hivatalos és szellemi érintkezés eszköze volt régebben, de az angol majdnem teljesen kiszorította ebből a szerepből, és most a védelmezői szeretnének valamennyit visszaszerezni az elvesztett nemzetközi rangból. A magyar nyelvvelésnek ilyen célja nincs, nem is lehet.

A könyvben részletes bemutatását olvashatjuk annak, hogyan nyomul az angol előre francia területen és a francia lakosság körében. A gazdasági és társadalmi „elit” tagjai egymással többnyire angolul beszélnek a hazájukban is. Az üzletnek egyre inkább az angol a nyelve, ugyanígy a szórakoztatóiparnak. A tudomány nagy bázisaihoz csak angolul lehet hozzáférni. A vezető tudományos kiadványok csak angolul írt munkákat közölnek. A francia tudósok emiatt angolul írnak, de beszámolóikat sokszor visszautasítják azzal, hogy angolságuk nem elég jó. Van aztán olyan „angolosodó” terület, amely nálunk még szabad, nem érzi az angol nyomást; például a francia producerek angolul beszélő filmeket készítenek, mert azokat nagyobb számú közönség érti, és könnyebb őket a világnak eladni.

Felsoroltam néhányat a könyvben leírt külső veszélytényezők közül. De van be-

lülről rontó tényező is. A könyv kevesebbet foglalkozik vele (bár nem keveset), mint amennyi célszerű volna. Ezt a tényezőt a szakemberek *illetrizmus*-nak nevezik. (Ez egy másik könyv kizárólagos tárgya, ennek szerzője Roger Girod, ismertetése a Magyar Pedagógia 2000/1. számában.) „Illetrista” az a személy, akinek az alapvető ismeretei olyan gyöngék vagy hézagosak, hogy a további tanulást nem lehet rájuk építeni, a munkatevékenységben hasznavehetetlenek. Anyanyelvi értelemben: nem tud olvashatóan írni, nem tud fogalmazni, helyesírása olyan rossz, hogy írásos munkájának a megértését nagyon zavarja vagy lehetetlenné teszi; olvasása nem folyamatos, vagy nem érti, amit olvas. Nem azonos az iskolázatlansággal, mert előfordul érettségizett, sőt diplomás embereknél is. Furcsa módon annál jobban terjed, minél többen járnak magasabb iskolába. Biztos vagyok benne, hogy ez veszélyezteti leginkább az anyanyelvet, mert tartását gyöngíti, és romboló a hatása azok körében is, akik idegen nyelven nem tudnak.

Nálunk is megfigyelhető jelenség az „illetrizmus”. Egyetlen középiskolai osztályban, tizenhét évesek között, három olyan diákot találtam, akik nem tudták írásukban megkülönböztetni a betűket, és a tanár csak akkor értette meg dolgozatukat, ha kitalálta, mit akarnak írni. Ezek a fiúk két idegen nyelvet tanultak. Anyanyelvi kultúra híján védtelenek a nyelvrontás kísértetével szemben akkor is, ha azt a két másik nyelvet csak a látogat-elégséges „színvonalán” tanulják meg. Hová jut az anyanyelvi kommunikáció, ha az „illetrizmus” jellemző tüneté válik a társadalomban, amelynek nyolcvan százaléka érettségizni fog? Tavaly több érettségiző bukott meg magyarból, mint matematikából (Népszabadság, 2001. május 15.).

Legrészletesebben arról olvashatunk Mme de Saint Robert könyvében, amire a cím utal: a *nyelvpolitikáról*. Erős, sokágú és kormányzatilag irányított nyelvi véde-

kezés folyik az agresszív nyomulás ellen. Részben állami, részben társadalmi intézmények, testületek látják el a feladatokat; tevékenységüket az *Haut comité de la langue française* (szó szerint: a francia nyelv főbizottsága) fogja össze. (Ennek az alelnöke, Bernard Cerquilini tartott Budapesten optimista előadást 2000 őszén, beszámolót írtam róla az Édes Anyanyelvünk 2001/2. számában.) A tevékenység egyik köre jogi-adminisztratív: van nyelvtörvény, hivatali szabályok szórítanak helyet az anyanyelv használatának. A másik munkaterület nyelvészeti: a francia korszerűsítése. Az utóbbinak egyik jellegzetes példája a foglalkozásnevek felülvizsgálata. A francia nyelv nem igazodott a nők térhódításához, és számos foglalkozást jelentő főnév hímnemű maradt akkor is, ha a tisztséget nő tölti be: Madame le docteur, Madame le ministre. Döntés született arról, hogy ezeket a szavakat nőneműként kell használni, ha nőre vonatkoznak, tehát ezentúl így kötelező: Madame la docteur stb. A grammatikai és lexikai munkálatokat a könyvben hosszú fejezet tárgyalja.

M.-J. de Saint Robert mégsem olyan optimista, mint kollégája, Bernard Cerquilini. Nincs megelégedve az eredményekkel. Az „ellenfél” agresszív, és a veszély nem szűnt meg. De kétségtelen, hogy a nagy munkának vannak sikerei. (Japánból arról érkeznek hírek, hogy ott sokkal több az eredmény, jól tudják szabályozni a sodrást.)

A magyar nyelvvelés igen sokat tanulhatna ebből a könyvből. Meg kell ismerni mások munkáját és eredményeit is, főleg olyanokét, akik mögött szervezett állami és társadalmi támogatás áll.

A harmadik évezredbeli univerzalizmus („globalizáció”) szellemi egyenruhát erőltet a népekre. A nemzeti kultúrák szeretnének megmaradni, az univerzálissal legalább párhuzamosan élni. Még a nagy népek is viaskodnak érte, például a franciák. Mi, egy kis nép, hogyan tudnánk megőrizni értékeinket önmagunk számára és Európa javára? Védvárunk az elmaradottság lehetne, némelyek ajánlgatják is ezt a menekülést, de ez a nemzet alatti szintre szorítana le bennünket. Egyetlen értékünket őrizhetjük meg, ha elszánjuk magunkat: a nyelvet. (Ez közvetve óvna más értékeket is.) Az anyanyelvápolók kis csapata elszánt és leleményes. De nyelvtörvényünk – eltérően a franciáktól – nincs, ebbe még a nyelvvelők is beletródtak. (Hír szerint most készül egy jogszabály, de a nyelvhasználatnak csak kis körére terjed ki.) Az állami intézkedések, ha vannak, szakszerűtlenek. A társadalom ellenállóképessége és ellenállási hajlandósága a jelek szerint elég gyöngye. Mi lesz velünk?

Bán Ervin

Napi rendszerességgel...

Egyre sűrűbben hallhatunk, olvashatunk *napi* (*heti, havi* stb.) *rendszerességgel* (*gyakorissággal*) bekövetkező eseményekről. Azt gondolom, hogy a hallgatók vagy olvasók jó része azonnal megérzi ennek a kifejezésnek a nyakatekert, bürokratikus jellegét. A nyilatkozóknak azonban nincs fülük a hamis hang észlelésére.

De hát mi is a bajom ezzel a közhellyel?

Bár két magyar és magyarul todalékkolt szóból áll a kifejezés, mégis az anyanyelv szegényítését látom benne. Hiszen a periodikus, vagyis rendszeres ismétlődés jellemzésére van nekünk jó eszközünk az időtartam (fő)nevéhez illesztett *-nként* határozórag formájában. Ez használható az ezredmásodperctől az évezredig (és tovább) terjedő periódusokra egyaránt. De a *nap, hét, hó* és *év* szavakhoz ugyanígy hozzátehetjük a *-nta, -nte* ragot is. Az időegység neve elé bármelyik számnevet is odailleszthetjük: *ötpercenként, háromnaponta* stb. Arany János kihasználta a *Szalonta – naponta* rímpár lehetőségét. Vágyott volna inkább *napi gyakorisággal* a vadonba? Nyelvünk még egy harmadik jó megoldást is sugall: *minden percben, héten, évben* stb.

A másik kifogásom a szóvá tett kifejezés ellen az, hogy a mondatban kétes szerepet játszik. Egy jó riporttól és egy egészséges mondattól a következő kérdésekre vagy azok egy részére várunk választ: Ki vagy mi? Kit vagy mit? Hol? Mikor? Hogyan? Kivel? Mivel? Mit tett, vagy mi történt? Tehát önkéntelenül is a nyelvtanban tanult mondatrészekre kérdezzük rá. A hely-, idő-, mód-, eszköz- és egyéb határozókat egymástól is illik világosan megkülönböztetnünk. Az inkriminált kifejezés az idő- és a módhatározó keveréke szeretne lenni, de a *rendszeresség* szó *-val, -vel* ragja tévedésbe ejthet, mert ez alapvetően az eszköz-, illetve a társhatározó megjelölésére való. Természetesen megeshet, hogy jobb hí-

ján módhatározásra használjuk. Az itt tárgyalt esetben nem okozhat félreértést, de benne lappang a tévesztés veszélye, amit egy 1948–49. körül hallott anekdotával tudok illusztrálni.

Akkoriban kerültek először külföldi követségeinkre a nyelvekben és a diplomácia mesterségében járatlan új káderek. Ugyanakkor a vasfüggöny még nem volt átjárhatatlan, és kikerülhettek civilek is, például ösztöndíjas diákok. Így történt, hogy Párizsban összeházaszkodott az új követtel egy régi pesti „haverja”. – Láttalak tegnap a követség előtt, milyen elegáns nonszalansszal szálltál ki a nagy fekete autóból – szöjt a jóbarát. (*Nonchalance* = fesztelenség, nemtörődömség franciául.) – Ugyan, dehogy! Biztosan tudom, hogy egyedül voltam! – tiltakozott az újdonsült követ.

A rádiók és a televíziók úgy – sőt sokkal hatásosabban – terjesztik az ilyen csúf és értelmetlen nyelvi „újításokat”, mint egy sok ezer személyre főző konyha az ott dolgozó kukta szalmonellabaktériumait. Egy magyar tévéadó meteorológus hölgye például már teljesen kigyomláta jelentéseiből a *ma, tegnap, holnap, hétfő, ... , vasárnap, délelőtt, délután, éjjel* időhatározókat, a *Dunántúlon, Tiszántúlon, délen, északon* stb. helyhatározókat, a *kis, nagy, sok, kevés, óriási* stb. mennyiségjelzőket. Aki gyermekkorában szüleitől és nevelőitől nem kapott anyanyelvpoló védőtájt, egy hétig hallgatva ennek a tévéadónak az időjárás-jelentését, meg lesz győződve arról, hogy egy művelt, diplomás magyar szakembernek így kell beszélnie: „A holnapi (vagy csütörtöki) nap délelőtti folyamán a dunántúli országrész területén nagy mennyiségű csapadékra és 27 fokra maximum hőmérséklet értékére kell számítani.” Pedig ez akkor is roppantul nyelv-, helyesírási és gondolkodásrontó mondat, ha a *maximum* kivételével minden szava magyar.

Hajdu Ferenc

Értjük (még) egymást?

Első látásra még meg is örültem, amikor egyetlen magyar napilapunk olvasása közben szemembe ötlött a nagy betűs cím: „Jelese vizsgázott a kormány”. S bár nyugdíjastársaimmal eddig még nemigen tapasztaltuk ennek az áldásos működésnek a kedvező következményeit, azért csak felpeszsdül még a végső nyugalom felé botorkáló állampolgár kedve is egy ilyen jó hír hallatán-olvasván.

Csak hogy lelkesedésem csakhamar lelohadt, amikor a biztató cím alatti szöveg ekképpen folytatódott: „P. M., a G17 Plus [gazdasági szakértők csoportja Jugoszláviában] elnöke szerint a köztársasági kormány az elmúlt 74 napi munkájára »négyest kapott«.” „A kormány működésének elején maga sem számított arra, hogy ilyen magas osztályzatot kap majd” – teszi hozzá lapunk hírmagyarázója.

Nos, meglehet, hogy kormányunk meg van elégedve ezzel a „magas” osztályzattal, mi, magyarul tudó (és nemcsak beszélő) olvasók azonban egy kis csalódással fogadtuk, hogy a címben beharangozott *jeles*-ből a szövegben négyes lett. Hiszen a *jeles* a Magyar értelmező kéziszótár megfelelő címszavának II. 1. értelmezése szerint „a legjobb osztályzat”, tehát nem a négyes, hanem az ötös érdemjegynek felel meg.

Csak hogy nem mindenhol! A Kárpát-medence ízekre szabált magyarsága ugyanis más-más, idegen nyelvű oktatásügyi hatóságok rendszabása alá vetve ugyanazt a fogalmat is különböző szavakkal nevezi meg – még magyarul is. Így a legjobb osztályzatot az anyaországban és Szlovákiában *jeles*-nek, a Vajdaságban *kitűnő*-nek, az egy jeggyel gyengébbet viszont a Vajdaságban *jeles*-nek, az anyaországban *jó*-nak, Szlovákiában meg *dicséretes*-nek mondják. Nálunk és Szlovákiában a hármast *jó*, az anyaországban csak *közepes*. Teljes összhang csak a két leggyengébb osztályzat esetében áll fenn: ezek az *elégséges* és az *elégtelen*, de az utóbbi nálunk hosszú időn át *gyenge* (szerbül: *slab*) volt.

Az érdemjegyek szöveges megnevezésében előállt zűrzavar természetesen az „államnyelv”-ből történt (részbeni) tükörfordí-

tás következménye. A legjobbtól a legrosszabbig felsorolt érdemjegyek elnevezése ugyanis szerbül: *odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan, nedovoljan*, régebben *slab* (szó szerint: *kitűnő, nagyon jó, jó, elégséges, elégtelen*, illetőleg: *gyenge*), szlovákul: *vyborný, chvalitný, dobrý, dostatočný, nedostatočný* (kiváló, dicsérendő, jó, elégséges, elégtelen). Mindehhez járul még az is, hogy nálunk és Magyarországon az egyes az *elégtelen*, Szlovákiában viszont ez a legjobb osztályzat, és az ötös a leggyengébb. A romániai osztályozási rendszer – francia mintára – egytől tizig terjed, és az egyes érdemjegyeknek nincs szöveges megnevezésük.

Hasonló félreértések állhatnak elő az oktatószemélyzet rangsorolásában is. Bár a tanító (és tanítónő) szerbül *učitelj* (*učiteljica*), szlovákul *učiteľ* (*učiteľka*), románul pedig *învățător*, a szlovákok az óvónőt is *učitel'ká*-nak, a románok *educatuaré*-nak, szerbül meg *vaspitačica*-nak hívják. Az anyaországban *tanár* az általános iskola felső osztályaiban és a középiskolákban működik, az egyetemi tanár megszólítása inkább *professzor*, esetleg a megfelelő tudományos rang az *úr* vagy az *asszony* szó hozzátoldásával. Szerbiában az általános iskolai tanár *nastavnik* (fordítottuk *előadó*-nak is, amíg rá nem jöttünk, hogy az mást jelent), a közép- és felsőoktatásban pedig *profesor* tevékenykedik. Romániában a *profesor* általános és középiskolai tanár, míg a felsőoktatásban *universitar*-nak hívják az oktatót. Szlovákiában az általános iskolának mind a nyolc osztályában *učiteľ* vagy *učiteľka*, azaz *tanító* és *tanítónő*, míg a közép- és felsőoktatásban *stredaškolsky*, illetőleg *vysoškolsky profesor* található. Ukrajnában az általános iskolai tanárt *vikladacs*-nak, a közép- és felsőfokon oktatót *professzor*-nak hívják (de az egyetemi előadó is *vikladacs*!).

Nem könnyű hát a Kárpát-medence magyar fiataljainak – hála Istennek, egyre gyakoribb – találkozásaik alkalmával iskolai élményeikről beszélgetniük. De egy kis jóakarattal és némi magyarázkodással azért még megértik egymást!

Szloboda János
(Zenta)

Sírnak a metaforák

A vármegye robotját végző jobbágy lassan haladó szekérét, amelyet két kajla sőre húz, elhagyja az úton egy robogó négylovas hintó. Az úri kocsi – írja Arany János – odakiált a parasztnak: „Földi, a kerékagy siratja a háját! / Kár volt annak árát a csapszéken hagyni, / Szegény tengelyedet siralomnak adni” (A szegény jobbágy). A földesúr kocsisa gúnyos megjegyzésének nyelvi kifejezése ma is használható. A *sírat* *vkít* vagy *vmít* ige ezt jelenti: 'vkinek vagy vminek az elvesztése miatt sír'. A parasztszeker tengelye a kocsi beszédében úgy viselkedik, mintha élő személy volna, másként szólva a tengely azonosítva van egy emberrel. E nyelvi jelenséget, tehát a többnyire két dolog, fogalom azonosításán alapuló kifejezéseket *metaforá*-nak nevezi a nyelvtudomány. Arisztotelész (Kr. e. 384–322) már hosszasan és igen alaposan értekezett róla, de már előtte is említik az antik görög műveltségben, s bár azóta könyvtárnyi irodalma van, mégis elmondható, hogy valaképpen ő foglalta össze a lényegét.

Gyakorta a dolgok, a fogalmak közötti meglevő vagy ilyenek gondolt hasonlóság, hangulati, szemléletbeli egyezés alapján mondunk metaforákat. Az Arany János-versben megszólaló kocsi a szekértengely nyirkorgását sírásnak hallja, s ebből következtet arra, hogy a tengely a hájnak, vagyis a kocsikenőcsnek a hiányát siratja.

Nagyon érdekes az a nyelvi eljárás, amelynek során valamely eddigé ismeretlen vagy csupán névtelen dolgot metaforikusan nevezünk meg. Vegyünk példát a részecskefizikából! Az atomi részek kutatása során fölfedezték a XX. században, hogy az ún. nukleonok is részecskékből állanak, ezeket *kvark*-nak nevezte el M. Gell-Mann, még csupán elméleti alapon. A szó James Joyce egyik regényéből való, s abban nincsen megmondható jelentése. Amikor azután a fizikai kísérletek kimutatták, hogy az immár kvarknak nevezett részecskékből több fajta is létezik, ezeket rendre *íz*-nek hívják (angolul: flavor). Később az is kiderült, hogy a kvarkoknak a *szín*-ük (az angolban: color) sem mellékes. Mondanunk sem kell, hogy semmiféle szokásos, látható színről nincsen szó, még akkor sem, ha a fizikusok piros, zöld és kék kvarkról beszélnek, továbbá antipiros, antizöld és antikék kvarktulajdonság is van. Sokáig háromféle kvarkot ismert a tudomány, ezekből az egyik *idegen, furcsa* (strange). Van azonban egy negyedik is, ennek neve: *bűvös, bájos* (charm). A kvarkok közötti erős kölcsönhatást valamiféle részecske közvetíti a kvantumszíndinamika-elmélet szerint, ezeket *ragasztók*-nak hívják (gluon). E rövid fizikaóra záródjék azzal, hogy a kvarkokat szabad állapotban nem lehet megtalálni, mert

úgynevezett *kvarkbörtön*-ben vannak, amely börtön persze ugyancsak metafora.

Nemelykor azonban nehezen fogadjuk el, vagy el sem fogadjuk a metaforákat. Napilapban olvashattuk nemrégiben, hogy egy költő új versei egyikében ezt kérdezi: „Miért sírnak a metaforák a szabadság kerékvasain?”. Nos: itt az olvasó eléggé tanácstalan, mert nem tudható, miért és mivel lehet azonosítva a szabadság, amelynek kerékvasai vannak... Azt is nehéz (remélhetjük: csupán a vers-címéből!) kihüvelyezni, hogy kerülnek ezek a metaforák a kerékvasakra... Egy másik újságcikkben egy amerikai labpló idézett a szerző, aki megjegyezte, hogy a képzavar is benne van az eredetiben: „Ez az árok a kultúrharc legfontosabb csatamezője.” A képzavart az okozza, hogy az *árok* is, a *csatamező* is ugyanannak a dolognak a metaforája. Metafora pedig csak két dolog közti átvitel lehet. A képzavar kifejezés arra utal, hogy magát a metaforát szokás szóképpnek nevezni.

Nemritkán azonban a jó metaforák is meghökkentők. E hatást többnyire eredetiségükkel érik el, hiszen úgy neveznek meg valamit, ahogyan még nem volt szokás. Egy tévéműsorról beszámoló kritikában olvashattuk: „kekeckedő »pont.hu« sajtókacok (...) e fenegyereknek”, ebben bizonyára a műsorban szereplők – írhatjuk így? – íméles nyüzsgéséről lehet szó. Talán érdemes megjegyeznünk, hogy a *hu* rövidítés a drótpostából kezd nyelvünkben különféle szerepkörökben önállósulni azzal összefüggésben, hogy van *hú* (vagy *huh*) indulatszavunk. Ugyancsak a mai nyelvhasználatból – mégpedig az élelmiszeripar szakzsargonjából – való a metaforikus azonosítás egyik eleme: „Semmiképpen nem állíthatjuk, hogy Isten természetazonos aroma volna, Isten és a természet a legkevésbé sem azonosak...” A metafora mint olyan: kifogásolhatatlan, ámbár bizonyára nem csupán meghökkentő, hanem némelyeket esetleg meg is botránkoztat, ami azonban nem nyelvi kérdés. Az azonban inkább nyelvészeti, hogy a metafora fogalma sokszor összekeveredik a jelképpnek vagy szimbólumnak a fogalmával: „A világban, a mindenségben hiszek, nem Istenben. Ugyanakkor a művész számára Isten az első és utolsó metafora” – nyilatkozta egy költő.

Efféle sem lehet gondolnunk a szabadság kerékvasain síró metaforák kapcsán, hiszen a szimbólumok is aligha sírhatnak ott, talán akkor sem, ha maga a kifejezés – „sírnak a metaforák” – ugyancsak metafora.

Büky László

Érdekes számnevek

„Hetesszázhusz forint” – mondta egy jegyváltáskor a vasúti pénztárosnő, vagyis hogy ennyit fizessenek. *Hétsszázhusz* volna ilyenkor a szabályos számnévi forma, de a *hét* számnév a beszédben könnyen összetéveszthető a *két* számnévvel, s ezért néha előnyösebb a *hét* helyett *hetes*-t mondanunk. Máskor meg a *két* jelző helyett világosabb, ha inkább *kettő*-t mondunk. Nem hiba tehát, ha az egyértelműség kedvéért – és a tévedés elkerülése végett – így beszélünk: *kettősszáz forint, kettőezer liter*.

Jelzőként a *kettő* és a *hetes* szóváltozat persze csak a fülünknek szól; leírva ragaszkodnunk kell a hagyományos *két*, illetőleg *hét* alakhoz: *két ember, kétszáz forint, kétmillió év*, illetve *hét ember, hétszáz forint, hétmillió év*; stb. Papírpénzeinken számjegyekkel és nyomtatott nagybetűkkel ez olvasható: 200 KÉT-SZÁZ FORINT, 2000 KÉT-EZER FORINT.

Összetett számneveink használatában régi hagyomány, hogy az egy jelzőt általában nem tesszük ki a kisebb számnevek elején: *száz* (nem: *egyszáz*), *ezer* (nem: *egyezer*); ám a nagyobbak elején többnyire ki kell tenni: *egymillió ember, egymilliárd forint*. Bizonyos kifejezésekben azonban ilyenkor is megtakarítjuk az egy-et: *Millió baja van. Milliók egy miatt*.

A keltezésben megengedhető, hogy minden adatot arab számmal írjunk, de okvetlenül meg kell tartanunk az év-hó-nap sorrendet, például 2001. 11. 12. vagy 2001–11–12. Az évszám írását esetleg egyszerűsíthetjük elől alkalmazott hiányjellel: 2001 = '01. Természetesen a hagyományos formák is tovább élnek és helyesek: 2001. november 12., 2001. XI. 12.

Ha időpont jelölésekor az *óra* és a *perc* adatát számjegyekkel adjuk meg, a kettő közé (szóköz nélkül!) pontot teszünk: 9.20-kor; 11.30-ig. Ilyenkor a számjegyek közé ne tegyünk a pont helyett tizedesvesszőt, mert az *óra* és a *perc* nem tartozik a tizes számrendszerbe: egy órában nem száz perc van, csak hatvan. (Ha egy meghívón azt írják, hogy valami 9.30 órakor kezdődik, az tulajdonképpen 9 óra 18 percet jelent!)

Sokaknak gondot okoz az akadémiai helyesírási szabályzat 121. pontjának megértése és alkalmazása: „A visszaható névmásokkal a számnevekből alkotott -d sorszámnevképzős jelzőket egybeírjuk...” E szerint egybeírjuk: *másodmagammal, tizenhatodmagunkkal* stb. A *másodmagammal* összesen két személyt jelent (amely együttesben én magam vagyok a második személy). S amikor Arany Jánosnál azt olvassuk, hogy Toldi György *negyvenedmagával* jelent meg Nagyfaluban, azt úgy kell értenünk, hogy Toldi Györggyel együtt voltak negyvenen.

Végül az úgynevezett felező számneveinkre hívom fel a figyelmet, amelyek a növekedés sorrendjében így következnek egymás után: *fél, másfél, harmadfél* (= kettő és fél), *negyedfél* stb. A *negyedfél* azt jelenti, hogy három egészhez a negyediknek a felét adjuk; vagyis olyan ez, mint az időszámításban a *fél négy óra* (= három egész után még egy fél óra). Pálóczi Horváth Ádám egy régi könyvének címe: *Ő és új mintegy ötödfélszáz énekek...* Ez úgy értendő, hogy a könyv körülbelül *ötödfélszer száz* (= négy és félszer száz), vagyis *négysszázötven* éneket tartalmaz.

Pásztor Emil

Emberi humánium és társai

Tűzbe felét! – ez volt a címe Grétsy László egyik cikkének. Fölkeltette az érdeklődésemet, és elkezdtem magam is figyelni a szószaporító kifejezéseket. Íme, egy csokorra való:

bizonyosodik. Miután többen kifogásolták, hogy kijelentésével szembekerül az ártatlanság vélelmének alapelveivel, közölte: rosszul fogalmazott, véletlen elszólásról van szó. A Magyar Értelmező Kéziszótár 308. oldalán, az „elszól” címszónál az alábbi olvasható: véletlenül szót ejt valamiről, amiről hallgatnia kellett volna.

véletlen elszólásról van szó: *elszólja magát* = véletlenül szót ejt valamiről, amiről hallgatnia kellett volna – írja a Magyar értelmező kéziszótár (1975); itt tehát a *véletlen* szó fölösleges, elég lett volna ennyi: *elszólásról* van szó;

szó nélkül elmenni. ~~...~~ okosan és választékosan megírt könyvében az *emberi humánium*, az örök női vágy, a közösség és a hűség szavatoja a lírai hitelt. Az amúgy is tehetséges író első kötete lebilincselő olvasmány, mindenkinek ajánlható

emberi humánium: *humánium* = emberi érzés (így adja meg egyik jelentését az Idegen szavak és kifejezések szótára, 1978); ebben a szövegben az *emberi* jelző fölösleges;

Az ön levelében vázolt probléma nagyon aktuális és időszerű kérdés napjainkban. Sajnos mi is gyakran találkozunk olyan

aktuális és időszerű: a két szó azonos fogalmat jelent, az egyik tehát fölösleges;

Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy a FÁK-országokból (elsősorban Ukrajnából) érkező importcement bizonyos része nem felel meg a vonatkozó szabványokban foglalt

a FÁK-országokból érkező *importcement*: itt az *import* a fölösleges, hiszen ha valamit külföldről hozunk be, akkor az már eleve *import*;

ALBÉRLET

Pécsi albérletbe albérletársat keres egyetemista lány. Tel.: ~~...~~

Elsős fősiskolás lány albérletársat keres egy lány személyében Zalaegerszegen

albérletbe albérletársat keres: talán elég lett volna a *bérlőtársat keres* vagy *albérletbe társat keres*;

minden kétévente: ezt a rádióban hallottam; helyesbítsük: *minden két évben* vagy *két évenként*;

vastag kábelvezetékét helyeztek el – mondja egy előadó; elég lett volna: *vastag kábelt* vagy *vastag vezetékét*.

Ha a fogalmazó – nyomdába adás előtt – elolvastá azt, amit leírt, bizonyára kevesebb lenne a gondatlanságról (vagy tudatlanságról?) árulkodó szószaporítás!

Láng Miklós

Csengő, csörgő, tők

Sok vita zajlik mostanában arról, vajon német-svájci eredetű-e a magyar kártya. Jánoska Antal, a kártyajátékok legjobb hazai szakértője több alkalommal is kifejtette: Svájcban a magyar kártyát sosem gyártották, nem is használták. Ma már nem tudható, kinek az ötlete volt a Tell-legenda alakjainak képével díszíteni a magyar kártya egynemelyik lapját, de hogy nem svájci ember volt az illető, az bizonyos. Ezzel szemben tény, hogy a magyar kártya színeltnevezéseit németből fordították annak idején. Idézem Jánoska Antal egyik cikkéből (Népszabadság, 2001. február 22.): „A magyar kártya valóban német sorozatjelű (piros, tők, zöld és makk – utóbbi eredetileg csengő)...”

Itt azonban, úgy vélem, Jánoska is téved. Nem a makk volt eredetileg csengő, hanem a tők (Schelle), s voltaképpen nem is *csengő*-nek, hanem *csörgő*-nek kellett volna magyarítani. A *Schelle* jelentései (csengő, csörgő, here) közül ugyanis legkevésbé a here (tők) használata volt indokolt, persze. Így jött létre (a fordító hiányos német nyelvismerete folytán) a magyar kártyának ez a különös sorozatjele: *csörgő, tőkindákkal*.

Timár György

Ki a hülye?

Eszembe jut a gyermekkori csúfolódó viszonválasz: „Aki mondja másnak, gondolja magának!”. Ez volt ugyanis az első reflexszerű felelet (főleg lányok szájából), ha lehülyézték őket. A fiúk ennél harciasabban vágtak oda az őket sértegetőnek: „Ez mind te vagy, de mi vagyok én?”. Ezt azután a kifulladásig lehetett indíbalni, hacsak közben egy kis testi erőszak el nem hallgattatta a provokátort.

Miért is hozakodom elő kisiskolás koromnak ezzel az élményével? A napokban került kezembe Kövecses Zoltán Magyar szlengszótára. Nyomban keresni kezdtem benne a buta, korlátozott emberre vonatkozó kifejezéseket, vagyis a *hülye* szinonimáit. (Talán gyógypedagógus végzettségem irányította erre a figyelmemet tudat alatt.) Tény, hogy a kb. 7000 címszót tartalmazó kis kötetből több mint 60 ilyen sikerült kibányásznom – inkább csak könnyed játékosággal, semmint tanáros alaposággal. Ez azonban nekem bőségesen elég volt ahhoz, hogy még jobban elbizonytalanodjam: akkor most ki a *hülye*?

Dilemmát azért nem kell véresen komolyan venni. Első megdöbbenésem, rácsodálkozásom után egy kis büszkeségfélélet kezdtem érezni a nagy választék, szóbőség láttán. Milyen gazdag a mi anyanyelvünk, lám, egymást sértegetni is mennyire választékosan szoktuk... Ezt konstatálva, játéka kezdem, s a butaságra, észbeli korlátokra utaló szavakból összeállítottam a világ – szerintem – legostobább emberének jellemzését. Ki hát a *hülye*?

Az a *dilinyó*, akinél *nincsenek otthon*, mert *züm-züm*, vagyis *baj van az emeleten*. Lakhatnak akár földszintes házban is, mégis *IQ-light*. Az illető *gyengén bútorozott fafej*, akinek csirizes a tantusza, s *nem csípi az ész vörösré a szemét*. Ez az *ütődött vízagú* olyan *sötét és korlátozott*, mint a *lépcsőház*, és csak a *Negró világít a szájában*. Kocsiba se kell ülnie ahhoz, hogy *kiderüljön*, *hiányzik egy kereke és meg van húzva*.

Úgy *gügye*, ahogy *dinnye*. Annyira *dinka*, amennyire *tökkel-ütött*. *Félnótás* ő akkor is, ha egyáltalán nem tud énekelni. A szóban forgó *dilikokárda* nem szimpla *flepnis bolond*, hanem *töröl metszett buta bumburnyák*, afféle *balfék farokbálint*: *tyúkeszű, flúgos dzungó*. Nehezen eldönthető tehát, hogy *gügye* kissé, vagy inkább *gyogyós*.

Társaságban ő a *gyökér*, a *langyos víz*, *észjátékokban a lökött, kőagyú lütytő*. S nem kell testileg nagydarabnak lennie ahhoz, hogy egykettőre *lemarhazzák*. De olykor mondhatják rá némi sajnálattal ezt is: *süsü*. Zsizsikés *betonfeje sötét*, mint az *éjszaka*, benne csupán a *kávé mutat némi derengést*. A *higagyú*, *nyomott lüke* aforisztikus tömörséggel: *bolond*. Költői képbe ágyazva: *agyilag zokni*, de lényegét tekintve: *maga a homály*. Nem elég, hogy *hülye*, *kripli tejbetők*, még *címeres ökör* is a *tökfejek között*. *Debil*, egymaga *hatökör*, *jókora dilifazon*. Baráti körben, bizalmasan csak *diló*. Másoknak – közönségesen – *bugyuta balfasz*. Tovább *cizellálva*, nemes egyszerűséggel: *egy gyagya seggfej*.

Milyen szerencse, hogy akik így beszélnek másokról, azoknak (Weöres Sándort szabadon idézve) *még a segükbe is felyűk van!*

Ilosvai Ferenc

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának és az Anyanyelvpolók Szövetségének 2002. évi anyanyelvi pályázata civil szervezetek és magánszemélyek részére

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az Anyanyelvpolók Szövetségével együttműködve pályázatot hirdet a magyar nyelv értékeinek feltárására, megóvására és gyarapítására.

A pályázaton társadalmi szervezetek, szövetségek, társaságok, nyelvművelő körök, alapítványok és magánszemélyek, valamint ugyanilyen jellegű határon túli magyar szervezetek és magánszemélyek vehetnek részt. (A jelen pályázat kedvezményezettjeinek körébe intézmények – pl. oktatási vagy egyéb intézmények – nem tartoznak.)

A pályázati felhívásra a következő témakörökben lehet pályamunkát benyújtani:

I. A 20. századi magánlevelek nyelvi világa

A népi és családi írásbeliség kiemelkedő dokumentumai a magánlevelek. A változó technikai-kommunikációs környezetben különösen fontos felhívni a figyelmet az írásbeliség megmaradó szerepére. A pályázat célja: 20. századi elküldött vagy nem továbbított magánlevelek, levelezőlapok gyűjtése, dokumentálása, tartalmuk, stílusuk bemutatása, elemzése.

A pályázatra olyan magánleveleket kérünk beküldeni, amelyek a mindennapi élet rendkívüli eseményeivel foglalkoznak. A rendkívüli esemény az egyéni, családi, közösségi élet előre nem látott, meglepő és a visszaemlékezésben is mozgósító erejű eseménye lehet (pl. árvíz, földrengés, háború, hadifogság, menekülés, baleset, gyógyulás reménytelen helyzetben, különleges találkozás, utazás, ikrek születése, siker, szerencsés fordulat az életben).

A pályázatra csak kézzel vagy hagyományos írógéppel írt levelek, levelezőlapok küldhetők be (eredetiben vagy fénymásolatban). Magát az elemzést természetesen számítógépes formában is el lehet készíteni.

A dokumentumok esetében fontos a hitelesítés: egyértelműen jelölni kell, hogy a dokumentumot ki, mikor írta kinek, hogyan került a pályázóhoz, mi a pályázó kapcsolata a levél eredeti írójával.

Egy pályázat minimális tartalma: 10 szöveg és legalább 10 oldalas leírás, nyelvi, stilisztikai elemzés.

II. Sportnyelvünk a 21. század elején

A pályázat célja: a napjainkban használatos sportnyelv sajátosságainak feltárása, gazdag és folytonosan megújuló szó- és kifejezőkészségének gyűjtése, leírása és elemzése.

A pályázatra a tágabb értelemben vett sportnyelvet, a sportújságírást, a sportról szóló szakirodalom nyelvezetét, a sportközvetítések nyelvhasználatát ismertető, egy vagy több hagyományos, illetve új sportág szó- és kifejezőkészségét, valamint a velük kapcsolatban felmerülő helyesírási, kiejtési és stilisztikai kérdéseket feldolgozó írások küldhetők be.

A pályázók figyelmébe ajánljuk azoknak a sporttevékenységeknek – elnevezésüknek és a velük kapcsolatos kifejezéseknek – a nyelvi feldolgozását, amelyeknek nincs általánosan elterjedt magyar megfelelőjük (pl. darts, karate, kick-bokszt, pétanque, tékvandó, fitness). A közérthetőség érdekében ezeknél – ahol erre mód van – javasoljuk magyar szavak és kifejezések megalkotását.

Pályázatot lehet benyújtani valamely többé-kevésbé összetartozó sportágcsoporthoz (pl. az ázsiai küzdősportok) nyelvi, nyelvhasználati kérdéseinek tárgykörében is, és egy bizonyos, a sporttal kapcsolatos szócsoport nyelvi feldolgozása (pl. az eredetileg csak a sportnyelvben használatos kifejezéseknek a köznyelvben más jelentésben való alkalmazása) is lehet a pályázat tárgya.

A pályázóktól a fent ismertetett témakörök közül egy címében és tartalmában jól körülhatárolt, gazdag és változatos gyűjtemény összeállítását és elemzés elkészítését várjuk. Kevésbé ismert sportág kiválasztása esetén kérjük a sportág főbb jellemzőit, múltját, nálunk való megjelenésének, elterjedésének adatait is röviden bemutatni.

A pályázat minimális terjedelme (az esetleges mellékleteket nem számítva): 10 írott oldal.

A pályázati felhívásra egy pályázó csak egy – vagy az I., vagy a II. pont alatt ismertetett témakörben készített – pályaművet nyújthat be.

A tartalmi és filológiai szempontból legjobbnak minősített pályázatok 50 000 forinttól 300 000 forintig terjedő díjazásban részesülnek, és a nyertes pályázók munkáiból készülő válogatást a minisztérium – lehetőség szerint – külön kiadványban jelenteti meg.

A pályázatot adatlap kíséretében kell benyújtani, amely letölthető a www.nkom.hu honlapról, személyesen pedig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Ügyfélszolgálati Irodájában (1077 Budapest, Wesselényi u. 20–22., tel.: 484-7102) díjtalanul szerezhető be. Postai úton nyomtatványt csak felbélyegzett, megcímezett A/4-es válaszköríték megküldése esetén lehet igényelni.

Alapítvány, közalapítvány, társadalmi szervezet részére nyújtott támogatás esetén mellékelni szükséges a szervezet nyilvántartásban szerepléséről szóló, 30 napnál nem régebbi igazolást, illetve annak hitelesített másolatát.

A pályázatot egy példányban, a kitöltött adatlappal együtt és a borítékon az „Anyanyelvi pályázat 2002.” felirat feltüntetésével 2002. június 15-ig kell a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Pályázati Igazgatóságának (1410 Budapest 7., Pf. 219.) kizárólag postán megküldeni. A postabélyegző legkésőbbi időpontja június 15-én 24 óra lehet.

A pályázatokat a beküldési határidőt követő 60 napon belül a miniszter által felkért szakértői bizottság értékeli. A kiírásnak nem megfelelő, a szükséges dokumentumokat nem tartalmazó, a hiányosan kitöltött adatlap kíséretében, valamint a határidő után benyújtott pályázatokat a szakértői bizottság nem bírálja el. Hiánypótlásra a pályázat beküldési határideje után nincs lehetőség. A szakértői döntés felülbírálatának nem tudunk helyt adni. A pályázatok anyagát nem küldjük vissza.

Az eredményhirdetés a Kulturális Közlönyben, az interneten a www.nkom.hu honlapon, valamint az Édes Anyanyelvünk című folyóiratban jelenik meg, és arról a pályázókat legkésőbb 2002. augusztus 30-ig válaszkörítékben értesítjük.

A nyertes pályázók pályadíjának kifizetését, ill. átutalását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Pályázati Igazgatósága intézi.

A pályázatokkal kapcsolatban információ kérhető: szakmai kérdésekben a 484-7100/7551, pénzügyi és technikai kérdésekre vonatkozóan pedig a 484-7100/6823 telefonszámon.

Rockenbauer Zoltán s. k.
miniszter

Nyelvművelés → oktalanság → jogtalanság! Ellenvélemény a „bionyelvészet”-ről

A Köznevelés 2001. április 6-i számában Szunyogh Szabolcs, a lap szerkesztője Van-e szükség nyelvművelésre? címmel beszélgetést közöl Sándor Klárával, a szegedi tanárképző főiskola tanárával. Sándor Klára abszolút tagadással tekint a nyelvművelésre, és ezzel láthatóan lefegyverzi a lapszerkesztőt. „Tudományos kutatások” alapján megállapítja, hogy nem tudja, mit jelent ez a kifejezés: *szép beszéd*. Ezek szerint ő sosem mondta bizonyos helyzetekben a gyerekeknek, hogy *beszélj szépen, kisfiam!* Ezzel az értetlenséggel kétségbe vonja pl. a Szép magyar beszéd versenyek létét, a nyelvművelés tagadásával pedig Kazinczy, Arany, Kosztolányi, Kodály és Lőrincze törekvéseit.

A szegedi tanárképző főiskola tanára szerint nincs szép, illendő viselkedés, környezet stb. Ha a tanár az iskolában rászól a gyerekekre, mert az a kanalat marokra fogja, szűrcsöl, csámcsog, köpköd, akkor ezzel mélysegesen megsérti a családot, azt a környezetet, amelyhez a gyerek tartozik? Ezzel nemcsak a nyelvművelést, hanem a pedagógiát, a köznevelést és vélhetően a „Köznevelés”-t is megkérdőjelezi.

Természetes, hogy nem ítéendő el és nem neveléses a nyelvjárásiasság. Soha egyetlen nyelvész sem ítélte el! De éppen a szociolingvisztikából – amelynek nézőpontjából ilyen elutasító a nyilatkozó – ismert a regiszter és a regiszterváltás fogalma is. Vagyis az, hogy (rendszerint) több közösségnek vagyunk a tagjai, s ehhez több nyelvváltozat is járul. Alkalomhoz illően öltözködünk és beszélünk; pizsamában nem megyünk órára és rózsaszín öltönyben temetésre. A főiskolai tanár összemosza a nyelvjárásiasságot és a köznyelvi nyelvhelyességi szempontokat. A suksükölés lehet nyelvjárásiasság (és az adott nyelvjárásban rendben is van), de a köznyelvben nyelvhelyességi hiba. Ha egy polgármester kiáll a nagyközönség elé, és elkezd suksükölni, akkor a polgármestert kórusban kijavító tömegre így kiáltana rá a főiskolai tanár: „Emberek, ez diszkrimináció!”. Magyarországon a hagyomány, a nyelvszokás, a nyelvfejlődés szerint a nyelvjárásiasság főként otthoni, magán-környezetre korlátozódik. Persze ismerünk nyelvjárásban beszélő színészeket, politikusokat – és láthatóan senki sem bántja (diszkriminálja) őket. Éppen a nyelvművelők indultak harcba a legszélesebb körben elterjedt nyelvjárási hang, a zárt *ē* népszerűsítéséért. Azonban az is tény, hogy a nagyobb nyilvánosság előtt a kiegyenlítő nyelvhasználatot, a köznyelvet szokás használni. Az igényes, helyes beszédre neveléssel együtt pedig általában az igényességet, a műveltséget próbálja meg terjeszteni a tanár. Úgy látszik, hogy ha ma valaki pedagógusként, nyelvészként, tudósként, médiaszakemberként az igényes, a magas műveltség terjesztésére vállalkozik, kirekesztésre van ítélve.

* * *

Az interjút kiosztottam a Nyíregyházi Főiskola negyedéves hallgatóinak, arra kérve őket, hogy írják meg róla a véleményüket. Azt is kértem tőlük, hogy – akár elfogadják az írás tartalmát, akár nem – döntésüket indokolják is meg. Íme néhány vélemény – kommentár nélkül.

„Ha nem volna egy bizonyos követendő forma a beszédben, akkor miért legyen egységes helyesírás? Visszakerülne a nyelv abba az állapotba, amikor még nem volt egységes helyesírás, és eltérő alakokat használtak a nyomtatott művekben.”

„Ha a szülők által elkövetett nyelvi hibák nem nyelvjárási jelenségek, hanem csak a műveletlenség és tudatlanság kifejezőeszközei, igenis kötelességünk azok kijavítása, és a helyes forma használatának automatikussá tétele.”

„Lehet, hogy Sándor Klára úgy gondolja, hogy ma már minden *bio*, tehát a természetesség került az előtérbe, így a nyelv is maradjon természetes, abba semmilyen módon ne avatkozzunk bele. (...) A gyerek nemcsak azzal a közösséggel kerül kapcsolatba, ahol él, és ahhoz, hogy máshol befogadják, fontos a sztenderd nyelv ismerete.”

A Köznevelés 2001. április 6-i számában közölt interjúval kapcsolatban többben nyilvánított véleményem. A lap szeptember 28-i számában közli Buvári Márta, Balázs Géza és Deme László válaszcikkét, érdekes módon rögtön Sándor Klára viszontválaszaival együtt (amelyek közül az egyik hosszabb, mint maga az ellenvélemény), a lap szerkesztője pedig azonnál le is zárja a vitát. Ezzel a megbírált nyilatkozónak háromszor akkora hely jutott véleményének elmondására, mint az ellenvélemények megfogalmazóinak együttesen. Ezért vállalkozik az Édes Anyanyelvünk arra, hogy a különféle hozzászólásoknak teret adjon. A szerk.

„Eme beszélgetés olvasása előtt éppen a régi görögséget tanulmányoztam. Nos, itt egészen más a téma, de akarva-akaratlan mégis eszembe jutatta az antikvitás, közelebből a görög filozófia bizonyos szakaszát. Milyen az a szép magyar beszéd? Erre a kérdésre ugyanis még senki nem tudott válaszolni. Annyira szofista! – jajdulok fel először. Bár miért ne lehetne az? (...) Az édes anyanyelv és az édesanyanyelv probléma. Szép az elmélet, tényleg. No de feltételezem, az édesanya is járt iskolába, s hallotta, tanulta a standardot. Egyszóval: az édes anyanyelv és az édesanyanyelv eggyé és ugyanazzá válhatna. (...) Sajnálom (illetve dehogy sajnálom), de Sándor Klára érvelése nem tudott a nyelvművelés oldaláról elcsábítani.”

„Nemrégiben láttam egy műsort, amelyben hasonló témáról beszélgettek. Ebben a műsorban az egyik fiúnak azért kellett nyelvrokát vennie – miután Budapestre költözött –, mert a baráti társaság szó szerint kiközösítette őt, mivel akcentussal beszélt.”

„Meg kell tanítani a gyermeket a nyelvi norma szerint kifejezni magát, de nem kioltni belőle a tájnyelvi változatot. Az én tapasztalatom az, hogy a tanárok nem minden esetben lépnek fel durván a nyelvi hibák ellen. Az én osztályomban ilyen nem fordult elő korábban. Kijavították, de nem nézték le a gyereket.”

„Sándor Klára az interjúban nem a mai, friss szemléletű nyelvművelést bírálja, hanem az elmúlt évtizedekben korszerűtlenné, merevvé vált nyelvművelést, amelyben valóban gyakoriak voltak a mítoszok és babonák, s ilyenformán annak valóban voltak káros hatásai. A mai nyelvművelésben azonban egyre inkább érvényesül a szintézisre törekvő gondolkodásmód. Ez persze néha oda vezet, hogy a mai nyelvművelés itt-ott már túl engedékenynek mutatkozik. Másrészt pedig oda, hogy a regionális formák megfelelő közegben való elfogadásával s mellette a sztenderd szigorú megkövetelésével egyfajta diglossziának ad létjogosultságot.”

Minya Károly

Magyaros filmszövegek

A nyugati határ melletti kis község Kópháza. Soha nem gondoltam volna, hogy itt egy filmgyár működik. De hát a mai technika ezt a lehetőséget is nyújtani képes. Csakhogy az ilyen vállalkozáshoz a modern technika mellett megszállott akarás és képzelőerő is szükségeltetik. Ezekkel a tulajdonságokkal felvértezve határozta el újonnan jelentkező tagtársunk, Szilágyiné Berényi Márta, hogy elkészíti „A Kárpát-medence természeti földrajza” című filmsorozatot, mely az iskolákban is használható oktatási segédletként. Egy váratlan örökség rászakadtával nem a szokásos örömeiket nyújtó holmikkal vásárolta tele házáat, nem autót vett, hanem egy számítógépes filmkészítő berendezést, egy kis digitális kamerát, és nekivágott a maga kitűzte feladatnak. Férjével keresik fel a tájegységeket, még repülőt is bérelnek, hogy a magasban billegve, madártávlatból készítsenek felvételeket a közletről már megörökített természeti csodákról. A versenytársaktól nem kell tartaniuk. Ennyi vesződséggel szerzett ilyen kevés anyagi előny senkit sem csábít rajtuk kívül.

Végül azért, minden nehézség két vállra fektetése után, megszületik a film, amelyhez Márta asszony maga írja meg a szakértők által szabatosra faragott, ám mégis gördülékeny, ritmusos, szépen mondható szöveget. Úgy ismerkedtem meg vele és munkájával, hogy engem tisztelt meg e szövegek elmondásának feladatával. Valóságos ünnepet jelent, amikor megszólal a telefon, és arra kér, hogy mondjam mikrofonba az új rész kísérszövegét. Ilyenkor előre tudom, hogy izgalmas és érdekes élmény lesz a gyakorta pongyola és magyartalan vagy mondhatatlanul bikkfanyelvű szövegek között egy gondosan fogalmazott, szépen lejtő prozódiaiul készült írás, amely a földrajzon túl kifogástalan magyar beszédre is oktat. Mert Márta asszony a tájakon kívül – akárcsak én – a magyar nyelvnek is szerelmese. Az Oktatási Minisztérium ajánlott segédanyagként tartja nyilván filmjeit. Tisztelt tanár hölgyek és urak, ha nem ismernék e filmeket, ne keślekedjenek, mert örömet szereznek velük maguknak és diákjaiknak egyaránt.

Örömmel adom közre a készítőik címét: Reflektor Videó, 9495 Kópháza, Jurisics u. 26.

Konrád Antal
színművész

Nyolcvanasaink

„Nyolcvan év / Ritka szép; / Hetven év / Jó, ha ép; / Hatvannégyszáz / Untig elegendő.”

Ezeket a sorokat a magyar nyelv nagy művésze, szászorsú költőnk, Arany János vetette papírra 1881. március 2-án, hatvannegyedik születésnapján. Bár ezután még másfél év adatott neki, e néhány soros remekből már érződik, hogy alkotójuk megfáradt az élet harcaiban, végső nyugalomra vágyik.

De hadd folytassam a jelennel! Most, az év végén, idei utolsó számunkban örömmel jelenthetem, hogy szövetségünknek több olyan tagja is van, aki – ha talán nem is nehézségektől, ilyen-olyan panaszoktól mentesen, de mindenesetre a fáradság külső jelei nélkül – az Arany által „ritka szép” életkorként minősített nyolcvan évvel a vállán is itt van körünkben, nagy családunkban; alkot, sőt többé vagy kevésbé meghatározó szerepet tölt be szövetségünk és lapunk életében.

2001. augusztus 28. Ezen a napon töltötte be 80. életévét **Graf Rezső** c. főiskolai tanár, szövetségünk vezetőségi tagja, aki több évtizeden át elsősorban a Tankönyvkiadó szerkesztőjeként, értékes tankönyvek életre hívójaként segítette az anyanyelvű mozgalmat, majd egyre rendszeresebben jelentek meg nyelvművelő tárgyú írásai különböző lapokban (Magyar Nyelvőr, Gyors- és Gépirók Lapja stb.), az Édes Anyanyelvünknek pedig kezdettől fogva szerzője, bő egy évtizede már szinte „házi szerzője”. S akkor még nem szoltam az utóbbi években általa szerkesztett olyan értékes kötetekről, amilyen a Koszoru vagy a Lőrincze-breviár. Csöppet sem véletlen, hogy az első között, 1993-ban kapta meg a különösen értékes nyelvművelő tevékenység elismerésére szolgáló Lőrincze-díjat.

2001. november 1. E napon lett nyolcvanéves **Bencédy József**, aki fontos közéleti tisztségeinek (minisztériumi főosztályvezető, főiskolai főigazgató stb.) betöltése mellett is mindig tudott magának időt szakítani jelentéstani, stílusztikai kutatásokra, nyelvművelésre – több kötet is megjelent –, évei előrehaladtával pedig alkotóereje nemhogy gyengült volna, hanem egyre jobban kiteljesedik. Lapunk fiatal olvasói talán nem is tudják, ezért én gyorsan ide is írom: az Édes Anyanyelvünknek megalakulásától, 1979-től kezdve 1992-ig Bencédy József

volt a felelős szerkesztője. Azt már tudják róla, hiszen lapunk mind-egyik számában olvasható, hogy a szerkesztőbizottságnak jelenleg is tagja. Egyébként ő is Lőrincze-díjas, s ő is 1993-tól.

2001. november 14. Ez a nap **Deme László** ny. egyetemi tanárnak, számos tudományos és ugyancsak számos társadalmi testület elnökének, elnökségi vagy vezetőségi tagjának, jó néhány díj, kitüntetés birtokosának 80. születésnapja. Tudományos munkássága annyira szerteágazó s oly mély hatású, hogy itt egyszerűen lehetetlen érdemben szólni róla. Azt azonban, hogy a Kazinczy-versenyeknek, a Beszélni nehéz! körök hálózatának s általában az anyanyelvű mozgalomnak az életre hívásában, megerősítésében és kiteljesítésében meghatározó szerepe volt az elmúlt évtizedekben, s van napjainkban is, nem hagyhatom említés nélkül, mert akkor a szövetségünk szempontjából legfontosabbról hallgattam volna. Egyébként, ha valamelyik olvasónk esetleg nem tudná, az Anyanyelvűlők Szövetségének társelnöke Deme László, s egyúttal ő lapunk szerkesztőbizottságának elnöke is.

Nyelvünknek van egy érdekes szava: *hetvenkedik*. Azt jelenti: 'kérdkedik, henceg, büszkélkedik'. Eredete ismeretlen, de az legalábbis lehetséges, hogy valamiképpen a *hetven* számnévvel függ össze. Mivel tréfás színezettel nemegyszer hallunk, esetleg mondunk is efféle: „X. Y. már *hetvenkedik*”, azaz 'életének hetvenes éveiben jár', bár a nyelvtörténeti adatok ebben nem erősítenek meg bennünket, voltaképpen az is elképzelhető, hogy ilyen jelentésben bukkant fel először.

Olyan szavunk, hogy *nyolcvankodik*, nincs. Nem is áll szándékomban divatba hozni. De a mi ünnepelt „nyolcvanasainknak”, akik egyaránt ez év második felében léptek be a nyolcvanasok táborába, s akik e már önmagában is tiszteletre méltó korban is alkotó, hasznos, sőt meghatározó tagjai anyanyelvünk – s az Édes Anyanyelvünk – több ezres baráti közösségének, mégis szívből kívánom, hogy *nyolcvankodjanak* vagy akár *kilencvenkedjenek* még itt a körünkben sokáig erőben, egészségben, mindnyájunk örömére!

Grétsy László

Nyelvi diplomácia

Baszk–magyar szótár

Szabadi Tibor ezt írja magáról: „Az ötvenedik évemet tiprom, eddig nyomtatásban 34-féle kiadvány látott tőlem napvilágot, fordítottam eszperantóból magyarra, magyarról eszperantóra. A téma széles: versfordítások, regények, filozófiai, nyelvi munkák. Tagja vagyok a Magyar Írószövetségnek, a PEN Eszperantó Tagozatának, az AIS (Akademio Internacia de la Sciencoj, San Marino) Nemzetközi Tudományos Kollégiumának és jó néhány nemzetközi eszperantó szervezetnek. Az eszperantó nyelvvel ezelőtt 33 évvel ismerkedtem meg, felsőfokú állami nyelvizsgálóval rendelkezem, ma már magántanulóknak tanítom a nyelvet.”

– *Megalkottad az első baszk–magyar szótárt. Miért és hogyan?*

– A szótár elkészülte az eszperantó nyelvnek köszönhető elsősorban, mert baráti levelezést folytattam ezen a nyelven Aitor Arana baszk származású íróval, filológussal. Ő Baszkföld nagyon jelentős írója, eddig kb. 30 műve jelent meg. Tervbe vette, hogy megszerkeszt egy 19–20 nyelvű szótárt. Ebben az alapnyelv a baszk lesz, és ehhez rendeli a többi nyelveket, pl. az eszperantót, a spanyolt, az angolt, a magyart. Ennek az elképzelésnek köszönhetően láttunk hozzá az első baszk–magyar alapszótár elkészítéséhez. Aitor Arana elkészítette a baszk–eszperantó szöszedeket, melyeket én eszperantóból magyarra ültettem. Azért fogtam bele ebbe a nem könnyű munkába, hogy az ún. kis népekről is legyen valamilyen fogalmunk, már ami a nyelvüket, frott kultúrájukat illeti. Szinte alig tudunk valamit a baszk nép nyelvéről, kultúrájáról, irodalmáról.

– *Mi az, amit a baszk nyelvről okvetlenül tudnia kell egy európainak?*

– A baszk ugyanolyan elszigetelt nyelvnek számít, mint a magyar. Eredetét a kutatók több ezer évesre teszik. A baszk sem tartozik az indoeurópai nyelvek közé. Ergatív, tehát van tárgyas ragozása ugyanúgy, mint a magyar-nak, és a tárgyrágot a szó végére teszi, az aktív alanyt jelöli a tárgyas igék-nél. A többes szám jele a -k, mint a magyarban. Pl.: *amak* = anyák. Valójában az igeragozás alaktani szerkezete nagyon bonyolult. A baszk ábécé 33 betűből áll.

– *Mi kapcsolja össze a baszk és a magyar kultúrát?*

– Egyes kutatók szerint lehetséges, hogy a magyar és a baszk valami-féleképpen rokon nyelvek. Ezt nem szókincsbeli egyezésekkel, hanem a nyelvtani jelenségekkel próbálják meg igazolni. Pl. a többes szám jelének említett azonossága alapján gondoltak a kutatók a nyelv eredet azonosságá-

ra. De ez természetesen nincs tudományosan bizonyítva. A két nyelv „elszigetelt” jellege kapcsolja össze a két kultúrát. Érdekes, hogy a baszk nemzeti színek megegyeznek a magyarral: a baszk zászló is a piros-zöld-fehér színeket használja.

– *A baszkok mennyire törődnek kultúrájuk, nyelvük védelmével, terjesztésével? Például: milyen baszkföldi visszhangja volt a köteteknek?*

– A mai Baszkföld Franciaország déli és Spanyolország északi részén terül el, a baszkok nagyobb hányada Spanyolországban, a kisebb hányada Franciaországban él. Jelentős a dél-amerikai országokba kivándorolt baszkok száma. A baszkok nemzeti vallása a katolikus. Bilbaóban, Baszkföld fővárosában az egyetemeken létezik baszk nyelvű kar, itt képezik a mai kor baszk filológusait. Az utóbbi évtizedekben született meg az ún. *euskara batua*, az egyesített baszk. Az 1960-as években kb. 30 baszk nyelvű könyvet adtak ki, míg 1990-ben a kiadványok száma 828 volt, s ez a szám tovább emelkedik. 1960-tól működnek az első baszk iskolák. A tudományok terén is lényeges haladás történt.

– *Hogyan fogadták a Baszkföldön és Magyarországon a szótáradat?*

– Eddig a baszk–spanyol, –francia, –angol, –német és –magyar szótár jelent meg, tehát az ötödike vagyunk a sorban. Ezután látott napvilágot a baszk–orosz szótár. Baszkföldön igen nagy volt az érdeklődés.

– *És itthon?*

– Az összes eddig megjelent fordításaim (magyarról eszperantóra és eszperantóról magyarra) nem keltettek ekkora érdeklődést hazánkban, mint ennek a szótárnak a megjelenése. A siker még ma is tart, mert a 2001 nyarán Nagykanizsán lezajlott 74. SAT Eszperantó Világkongresszus résztvevői között is akadtak más országbeli eszperantisták, akik érdeklődtek a szótár iránt. Sajnos, a néhány száz kiadott példány már elfogyott.

– *Lesz folytatása a munkának?*

– Baszk barátommal tervbe vettük a magyar–baszk szótár elkészítését, valamint egy rövid baszk nyelvtani összefoglaló kiadását egy nyelvkönyvben, ha lesz rá anyagi fedezet. De más ún. kisebb nyelvek szótárait vagy szókészleteit is szeretnénk közzétenni, hogy nyelvünk ennyivel is gazdagabb legyen, s hogy építsük a kulturális kapcsolatokat a nyelvek között.

B. G.

A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései

Szathmári István új könyvéről

A székesfehérvári Kodolányi János Főiskola Kodolányi Füzetek című sorozatának 9. köteteként jelent meg ez év tavaszán Szathmári István legújabb könyve, *A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései* című kismonográfia.

A szerző, Szathmári professzor úr e lap olvasóinak is jó ismerőse: verselemzései vagy egy-egy mai nyelvi változásra vonatkozó gondolatai, akárcsak rádiójegyzetei rendszeresen gazdagítanak mindannyiunkat. Diákok, tanárok nemzedékei forgatták és forgatják ma is könyveit: *A magyar stilisztika útját*, *A magyar stilisztika vázlatát* vagy *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk* című monográfiáját. Újabb könyvei: a *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*, a *Három fejezet a magyar költői stílus történetéből*, továbbá az évtizedek óta általa irányított és egybetartott Stíluskutató Csoport tanulmánykötetei és füzetei a szaktudomány és a széles körű tudományos művelődés, anyanyelvi nevelés szempontjából egyaránt nagyon fontosak.

Fontosak, mert sorra bizonyítják, hogy a nyelv, különösen az anyanyelv ma is több, mint pusztán közlési eszköz. Hogy az anyanyelv maga a kultúra, az emberi tudás tárháza, két ember közti alapvető értelmi és érzelmi viszonyrendszer; irodalomként pedig esztétikumot hordozó művészi közeg, közösségi hagyomány és nemzeti emlékezet, vagyis a jelen létformája és a jövő lehetősége. Nemcsak úgy általában, hanem itt és most konkrétan is, az egyes ember, a magyar ember és a magyar nyelvközösség, a magyar nemzet számára. Ez az értékrend, ez a vonzó nyelvszemlélet hatja át Szathmári István könyveit, tanulmányait, ez szolgál olvasói, illetve diákjai, tanítványai tudományos és emberi épülésére.

Ha vázlatosan kellene összefoglalnom a most bemutatandó könyv tartalmát, azt mondanám, hogy szerzője a magyar irodalmi nyelv és stílus elméleti és történeti kérdéseivel, valamint a stilisztikának mint tudományterületnek a mai alakulásával foglalkozik. Alapkérdései a mai nyelvtudománynak szinte valamennyi ágát átfogják, de sok ponton érintkeznek más tudományokkal is.

Két nagy részre tagolódik a munka: első fejezete a magyar irodalmi nyelv, azaz a nyelvi sztenderd történetét és mai szerepét vizsgálja; a második pedig, *Stílus és stilisztika* címen a köznyelvhez képest másként szerveződő szépírói stílus kérdéseit tárgyalja.

Az *irodalmi nyelv* kifejezés a magyar nyelvtudományban (Pais Dezső meghatározása nyomán) nem csupán a szépírói művek nyelvét jelentette, hanem ennél többet, teljesebbet: azt a több évszázados történeti folyamatban kialakult, normalizálódott, egységesült írott és beszélt nyelvváltozatot, amely egyúttal a magyar nemzeti nyelv igényes normarendszerét is képezi. Mivel az *irodalmi* jelző ezt a részben valóságos, részben eszményi nyelvváltozatot túlságosan a szépírói irodalomhoz és az írott nyelvhez kötötte, a terminus jóformán keletkezése óta problematikus volt. Tartalmi kérdések, mint az egység túlzott hangsúlyozása (éppen a regionális köznyelvi változatok létrejöttének idején) ugyancsak régóta sürgették a szemlélet és a terminológia változását. Szathmári István már több korábbi tanulmányában is szorgalmazta a változtatást, hangsúlyozva, hogy a normarendszer kutatásakor a korábbinál jobban figyelembe kellene venni a teljes nyelvi életet, benne a mindenkori beszélt nyelvet, a regionális köznyelveket, az argót, az ifjú-

sági nyelvet. Jelen könyve pedig már egyértelműen azt mutatja, hogy elfogadta és következetesen használja a nyolcvanas évektől (Benkő Loránd nyelvtörténeti kézikönyve után) egyre gyakoribb *nyelvi sztenderd* megjelölést. Értelmezése szerint a nyelvi sztenderd „egy-egy nyelvnek a többi használati formán (a nyelvjárásokon, a szociolektusokon stb.) felülemelkedett, fő vonásaiban egységes, normatív és eszményi változata, amely rendszerint integrációs folyamatok útján hosszabb idő alatt alakul ki, majd a nép, illetve a nemzet nyelvhasználatának reprezentánsává válik, miközben azért a többi használati forma – ha bizonyos mértékig átalakulva is – általában megmarad, esetleg új is alakul, de mindegyik saját külön normarendszerrel” (8–9).

Ennek a társadalom igazgatta nyelvi változássorozatoknak a történetét foglalja össze Szathmári István könyvének első fele: vizsgálja a hangtani, alaktani, helyesírási kérdéseket, illetőleg a szó- és kifejezőképességben, a mondatban, a stilisztikai jelenségekben és a szöveg síkján végbe menő változásokat – a nyelvi normarendszer kialakulásának XVI. századi szakaszától a legújabb időkig. A nyelvi sztenderd problematikájának eddigi legteljesebb áttekintését kapja az olvasó. Külön értéke a munkának a finn és a magyar nyelvi sztenderd összevetése, párhuzamos megjelölése.

A könyv második része az így felfogott nyelvi sztenderd és a szépírói stílus összefüggéseit, történeti vonulatát tekinteti át, mégpedig a modern nyelvelméleti irányzatok tanulmányozásán megizmosodott funkcionális stilisztika elméleti és módszertani alapállásából nézve. Nemcsak egymást erősítő kapcsolatokra mutat rá a szerző, hanem például arra is, hogy a sztenderdizálódás és a szépírói stílus ellent is mondhatnak egymásnak, hiszen az előbbi egységesítésre törekszik bizonyos határok között, az utóbbit viszont a sokféleségre való törekvés, az újat keresés, a korábbi vagy a jelenlegi normától való eltérés jellemzi.

Szathmári István ebben a könyvében is úgy műveli tudományterületét, hogy nemcsak a szaktudomány szűkebb köreihez szól. Biztos fogalomértelmezései, világos gondolatmenete, tárgyához illő szabatos és mégis élvezetes stílusa révén a száraz tudományos kérdések is könnyebben felfoghatóvá válnak. Élményként maradnak meg az olvasóban verselemzései – most a *Sóhajítás a hajnalban* című Ady-vers különös szecessziós életérzésének és nyelvi világának kibontása.

Válságban van-e a stilisztika? – kérdezi az egyik fejezetcím. A sarkított kérdésre a könyv elolvasása után és a gazdag irodalomjegyzék hatása alatt kézenfekvő a válasz: igaz, hogy önállósulni mind a mai napig nem tudott a nyelv- és az irodalomtudománynak ez a sajátos érintkezési területe, de még ma is gazdagon alakul, formálódik, és sem a retorika, sem a poétika, sem a szövegtan nem tudta legyűrni, bekebelezni vagy magába olvasztani. Mindettől inkább megizmosodott, megújult a nyelvészeti stilisztika is, és a nyelvtudomány más diszciplínái számára is van mondanivalója. Szathmári István könyve éppen arról győz meg bennünket, hogy a nyelvi norma, nyelvi sztenderd rendkívül komplex kérdésköre sokkal teljesebbé válik a történeti és a mai stilisztika idevágó eredményeinek ismeretében.

Heltainé Nagy Erzsébet

2002-től az Édes Anyanyelvünk egy-egy száma 100 forintba kerül, az éves előfizetési díj pedig 500 forintba emelkedik. Ugyancsak 2002-től a szövetségi tagdíj 900, diákoknak és nyugdíjasoknak 600 forint lesz.

Egy kártékony segédkönyvről

Nyelv, nyelvi jogok, oktatás. Tanulmányok a társasnyelvészet tanításához.
Szerkesztette: Sándor Klára

Szociolingvisztikai tankönyv vagy segédkönyv bírálata lapunk nemigen tekinti feladatának – legföljebb egy pársoros tájékoztatást egy ilyen tárgyú mű megjelenéséről a Hírek rovatban –, ez esetben azonban kivételt kell tennünk, mivel ennek a kötetnek a nyelv művelés az egyik fő témája. Előszavában maga a szerkesztő jelzi, hogy A nyelv művelés problematikája című óráin is azokat a gondolatokat fejti ki, amelyeket itt, e kötetben kapunk, írásai „ezekhez az órákhoz szolgáltatnak alap- és háttérismereteket”. A kötet tíz tanulmányt tartalmaz. Ezek többsége más szerzőktől való, s nem is először lát napvilágot, ezért ezekről nem szólok, de a szerkesztő saját tanulmányairól kénytelen vagyok néhány szót ejteni.

Sándor Klára tanulmányai alapján véve destruktívak. Nemcsak a nyelv művelőket destruálják, hanem a társasnyelvészetet kívül az összes többi – általa *rendszernyelvészet*-nek nevezett – nyelvészeti ágat: a történeti nyelvészetet, a strukturalista iskolát, a generatív nyelvészetet stb. Mindegyik torzít, hamisít, csonkít, mármint szerinte (18–32. o.).*

Mindez talán még szakmai vitának tekinthető, de az, hogy alapjaiban támadja a nyelv művelést is, azt a diszciplínát, amelynek évszázados múltja, a felnövekvő, új generációk nevelésében pedig nélkülözhetetlen szerepe van, semmiképpen sem egyszerűen szakmai ügy. Ráadásul a kötetben éppen a nyelv művelésre összpontosít, arra lődözi nyilait. Fejtegetéseiben bőven akad csúsztatás, még olyan is, amely épp folyóiratunkkal kapcsolatos. Az Édes Anyanyelvünk 1995. februári számában az Anyanyelvpolitikai Szövetsége pályázatot hirdetett, s ebben arra buzdítja az olvasókat, hogy készítsenek „nyelvünk helyes, árnyalt használatára buzdító, a nyelvhasználati hibákat, fonákosságokat kipellengérező, szellemesen megfogalmazott, „fűlbemáshozó” jelmondatokat, rigmusokat”. S. K. kommentárja ehhez a következő: „A feladat tehát az, hogy »tréfásan bíráló rigmusokat« gyártsanak a pályázók, az a cél, hogy kipellengérezzék azokat, akik nem az eszményi nyelvváltozatot beszélik” (91–2. o.). Hogy kipellengérezzék az ügyetlenül fogalmazókat? Honnan veszi ezt a cikk szerzője? A nyelv művelőknek alapelvük, hogy a hibák ellen kell küzdeni, sohasem a hibázók el-

len! Többek között ezért is emberközpontú ez a nyelv művelés, ellentétben S. K.-nak a neki ellenszenves nyelvészeti diszciplínákkal és azok művelőit egyaránt durván támadó társasnyelvészetével.

Van a nyelv művelést elmarasztaló írásokban tévedés is, nem is egy. Ilyen pl. a következő, megmosolyogtató lapszus is. S. K., miután kifejti, hogy Lőrincze Lajos 1980-ban új elemként szétválasztotta a nyelv művelésnek a nyelvre és a nyelvet használókra vonatkozó feladatát, ezt így kommentálja: „A nyelvre és használói-ra vonatkozó nyelv művelő tevékenység szétválasztása békejebb a nyelvközpontú nyelv művelésben hívó tábor tagjainak, *elsősorban Bárczinak*, az idézett érvelés ugyanakkor védőbeszéd saját irányzata mellett” (190. o.). Nem tudom, a békejebbnyújtás hogy mehetett végbe, ugyanis Bárczi Géza, akiről szó van, akkor már öt éve halott volt.

De minden csúsztatásnál, torzításnál, neki nem tesszö szakirodalom figyelmen kívül hagyásánál bántóbb – és elfogadhatatlan! – az a gyűlölködő hang, amely S. K. írásait jellemzi, amikor a nyelv művelésről szól. Amikor pl. a Lőrincze által bevezetett „emberközpontú nyelv művelés”-t értékeli, így ír (193. o.): „Az emberközpontú nyelv művelés ellentmondásossága éppen abból származik, hogy az alapelvek következetes érvényesítése az lenne, ha *nem lenne nyelv művelés*. Nevezhetjük ezt az emberközpontú nyelv művelés paradoxonának: a nyelv művelés akkor emberközpontú, ha nincs.” A kötet első tanulmányában pedig így (46. o.): „De nemcsak nyelv szemlélete, hanem a nyelv szociológiai vizsgálatok eredményei is *meggátolják a jóérzésű nyelvészt abban, hogy aktív nyelv művelő tevékenységre adja a fejét*.” (Az én kiemelésem. G. L.) A jövő magyartanárai ezt kapják S. K.-tól útravalóul a nyelv művelés órákon!

Még a Nyelv művelés és ideológia című tanulmánya összegezésének első mondatát idézem (213. o.): „A szociolingvisztikai vizsgálatok egyik tanulsága annak fölismerése volt, hogy a nyelv helyesség eszméje a hatalom fenntartását és továbbörökítését szolgálja, s ennek a törekvésnek eszköze a nyelv művelés.”

Ez a mondat inszINUÁCIÓ, és sem a nyelv művelésre – amely legalább annyira *társas nyelvészet*, mint S. K. *társasnyelvészet*-nek nevezett tana –, sem a nyelv művelőkre nem erőltethető, nem lőcsölhető rá. A nyelv művelő nem a hatalom képviselője, bármennyire igyekszik ezt tanulmányaiban bebizonyítani S. K., hanem a beszélő közösségnek a segítője, kiszolgálója, aki a maga helyén mindegyik nyelvváltozatot elfogadja, sőt védi, legfőbb feladatának azonban mégis az igényes nyelvhasználatra való nevelést, az anyanyelv megszerettetését, titkainak, rejtett kincseinek, kifejezési lehetőségeinek minél alaposabb feltárását és megismertetését tartja. Aki ezt másképp gondolja, annak fogalma sincs a nyelv művelés lényegéről.

Sándor Klára jól képzett nyelvész. Írásaiban vannak értékes gondolatok, tanulságos okfejtések is. A nyelv művelésről vallott nézetei azonban kártékonyak, s ez a kártékonyság akarva-akaratlan rányomja a bélyegét az egész kötetre. Nyelv művelő tárgyú órákhoz, előadásokhoz ez a kötet segédkönyvül nem, legföljebb bűnszegédkönyvül szolgálhat. (Szeged, JGYF Kiadó, 2001.)

Grétsy László

* Mivel e folyóiratnak – mint már bevezető soraimban említettem –, nem feladata a részletes szakmai bírálat, csupán e lapalji megjegyzésben utalok arra, hogy a kötet Szociolingvisztikai alapismeretek című tanulmányában magával választott tárgyával kapcsolatban is meglehetősen tájékozatlanságot árul el a szerkesztő. Azt fejtegeti, hogy a szociolingvisztika a korábbi magyar szakirodalom szerint valójában szinte csak a nyelv különböző változatainak leírására szolgál, társulva a nyelvjáráskutatással és a nyelv műveléssel (11. o.), továbbá hogy a szociolingvisztika és a nyelv szociológia nem is különülnek el egymástól. Ez utóbira bizonyíték szerinte pl. az, hogy a Nyelvtudományi Intézetben „a nyelv szociológia tárgyszó alatt találjuk meg azokat a köteteket, amelyek címében a *szociolingvisztika* (vagy bármely nyelvű megfelelője) megtalálható” (9. o.). Ha vette volna a fáradságot, és figyelemre méltatta volna A szociolingvisztika mint tudomány és mint tantárgy című értekezésemet (in: Tanárképzés és tudomány. Válogatta és szerkesztette: Dr. Hajdú Péter. Budapest, 1990. 172–9. o.) – egy áttekintő igényű, terjedelmes tanulmány készítőjétől ez elvárható –, akkor e tanulmánynak számos megállapítását kénytelen lett volna módosítani a szociolingvisztika magyarországi múltjára, előtörténetére vonatkozólag. G. L.

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEI

Szarvas Gábor nyelvművelő napok

Az idei Szarvas Gábor nyelvművelő napok (Ada, Jugoszlávia, október 11–13.) alkalmából a szervezőt, **Hódi Évát** kértük meg rövid összegzésre.

– 1970-ben tartottak először Adán Szarvas Gábor nyelvművelő napokat. Tavaly ünnepeltük a rendezvény 30. évfordulóját, ebből az alkalomból egy kiadványt is megjelentettünk, amelyben összegeztük a rendezvény harmincéves történetét. A kezdeti időkben először kétfévente, majd háromévenként rendezték meg a napokat, a 80-as évek elején pedig betiltották. Az utóbbi tíz évben azonban soha nem maradt el.

– *Hogyan sikerült ezekben a nehéz években nyelvművelő rendezvényt tartani Jugoszláviában?*

– Nem egy alkalommal olyan helyzet állt elő, hogy már-már lehetetlenné vált a Szarvas-napok megtartása. Egyik évben a NATO-bombázás fenyegető réme, a másik évben a bombázás utáni helyzet, a rá következő évben belpolitikai válság és még sorolhatnánk. Egyik egyesületi tagunk fanyar humorral megjegyezte: számunkra ebben már nincs semmi rendkívüli, mi így élünk. De mire elérkezett a rendezvény időpontja, mindig rendeződött a helyzet. A másik gondot természetesen az anyagi feltételek megteremtése jelentette. Az adai önkormányzat támogatása mellett több helyen pályáztunk, és emellett igen nagy segítséget jelentenek számunkra a helybeli vállalatok és magánszemélyek, a civil szervezetek. Minden nehézség ellenére úgy érzem, hogy az utóbbi évtizedben teljesedett ki igazán a rendezvény. A hagyományos események mellett – játékos nyelvi vetélkedő az általános iskolások számára, koszorúzási ünnepség, tudományos ülésszak – az utóbbi időben a középiskolások beszédművészeti vetélkedője, az irodalmi estek is a Szarvas-napok arculatának meghatározó részévé váltak. A tudományos üléseken neves magyarországi és vajdasági nyelvészek egész sora tartott előadást. Az idén – betűrendben – Balázs Géza, Büky László, Katona Edit, Koltói Ádám, Láncz Irén, Minya Károly, Molnár Csikós László, valamint leg-hűségesebb vendégünk, Szűts László.

– *Mekkora összefogás kell a szervezéshez?*

– 1993-ban alakult meg a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, s ettől kezdve az egyesület a Szarvas Gábor Könyvtárral és az adai önkormányzattal szervezi a rendezvényt.

– *Látható, hogy igen nagy az érdeklődés...*

– Az idei rendezvény szépszámu közönséget mozgató meg. 27 vajdasági iskolából – köztük Szabadkáról, Újvidékről, Temerinből, Bacsáról, Kanizsáról, Kikindáról, Horgosról, Tornyosról, Péterrévéről, Oromhegyesről, Adáról, Zentáról, Törökfaluból, Padérol, Kishegyesről, Moholról, valamint a magyarországi Szolnokról és az erdélyi Gyergyóalfaluból – 57 tanuló jelentkezett a játékos vetélkedőre, és színháznai közönség, 400 szurkoló előtt versenyeztek. Telt ház előtt bonyolítottuk le az adai városháza 100 személyes dísztermében a középiskolások beszédművészeti vetélkedőjét, s úgyszintén itt, szépszámu közönség előtt tartottuk a tudományos ülésszakot. Rendezvénytársainkat figyelemmel kísérte az Újvidéki Televízió, az itteni sajtó és a rádió. Azt hiszem egyébként, hogy a mintegy 12 ezer főt számláló Adán nincs is olyan ember, aki ne tudná, mikor vannak a Szarvas Gábor nyelvművelő napok. Más városokból, elsősorban Újvidékről azonban több vendéget várnánk.

– *Kitüntetés is áradnak az ünnepségen. Ki az idei kitüntetett?*

– A Szarvas Gábor-emlékérmet 1995-ben, a Szarvas Gábor nyelvművelő napok 25 éves jubileuma alkalmából alapítottuk olyan személyek jutalmazására, akik kisebbségi viszonyok között a magyar nyelv és kultúra ügyéért fáradoznak. Ebben az évben Hajnal Jenőnek íteltük oda az emlékérmét. Hajnal Jenő a Művelődési Szövetség alelnöke, a vajdasági magyar művelődési élet fontos személyisége. Ösztönzésére több olyan kezdeményezés jött létre – magyar könyvtároscsoport, könyvtárolap, magyar nyelvű könyvek beszerzése, hazai és külföldi tanácskozáson való részvétel, az informatikai kultúra terjesztése –, amelyek csökkentették a nehéz helyzetből adódó lemaradást, s ezáltal segítik a vajdasági magyar kulturális életben tevékenykedők munkáját.

B. G.

Napló a 15. Beszélni nehéz! táborról

A tábor szervezésében a három balassagyarmati középiskola tanárai, körvezetői vettek részt: dr. Bacsó Józsefné, Gaálné Versényi Judit (Balassi Bálint Gimnázium), Pásztor Sándorné, Hevérté Tácsik Klára, Sinkóné Szrenka Anikó (Szondi György Szakközépiskola), Balláné Simon Mária, Kohári Katalin (Mikszáth Kálmán Középiskola).

2001. július 2. A balassai diákok fuvalaelőadása után Juhász Péter polgármester üdvözölte a kedves vendégeket, majd Deme Lászlóval Péchy Blankára és a Beszélni nehéz! műsorokra emlékezünk. Ezt követte Szabó András gyarmati származású előadó-művész szennázációs műsora.

2001. július 3. Megkezdődnek a foglalkozások Deme László professzor úrral és Kerekes Barnabás tanár úrral: a rádióműsorokból jól ismert hangjelölést tanulmányozzuk.

2001. július 4. Egész napos szlovákiai kiránduláson veszünk részt. Szklabonyán, Mikszáth Kálmán szülőházának udvarán Praznovszky Mihály tart előadást, majd következik Alsósztrégova, Losonc, Fülek.

2001. július 5. Ez a szakmai délelőtt is példamondat-jelöléssel indul, majd Balázs Géza mutatja be Szabó Károly A történelem szavakba merevült múlt című nyelvapoló könyvét. Megható pillanat volt, amikor Károly bácsi, egykori balassai tanár és Tóth Imre, a palóc tájszótár szerzője saját könyvüket adták át egymásnak.

2001. július 6. Wacha Imre szövegelemzési előadása után Oroszláné Mészáros Ágnes tartott előadást Veres Pálnéről, a nőnevelés úttörőjéről. A délutáni kirándulás a mohorai Tolnay Klári-emlékházba, majd Csesztvére vezetett. Az estét a Gyarmat mellett Nyíresben töltöttük palóc gulyás mellett.

2001. július 7. A búcsú pillanataiban megosztjuk egymással benyomásainkat. Reméljük, mindenki kellemes emléket fog őrizni „Görbeországról”. Találkozunk jövőre Erdélyben!

Kohári Katalin

Külön vagy együtt?

A nyelvi egységesítés esélyei a külső régiókban

Ezzel a címmel rendezett konferenciát az Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége szeptember végén a háromszéki Árkoson. Hat egyetemi tanár, egy tudományos kutató és egy középiskolai tanár beszélt a Kárpát-medencei magyar nyelvpolitika, nyelvművelés, tankönyvírás, iskolai oktatás fontos kérdéseiről. Fazekas Tiborc (Hamburg) szerint a nyelvapolás állami és értelmiségi feladat. Murvai Olga (Bukarest) megállapította, hogy Európa szellemének nem felel meg egyetlen közös nyelv, biztosan tartósan megmarad a többnyelvűség. Szabó Mihály Gizella (Dunaszerdahely) a felvidéki közigazgatási nyelv problémáiról szólt. Ágoston Mihály (Újvidék) az intézményes anyanyelvépítés szükségességére hívta fel a figyelmet. Péntek János (Kolozsvar) szerint közelíteni kell az anyaország határain túl eső régiók nyelvhasználatát az ideálisnak tartott nyelvváltozathoz, az ún. standardhoz. Székely Győző (Kolozsvar) az erdélyi tankönyvek rossz nyelvezetéről szólt. Péter Sándor (Sepsiszentgyörgy) a szakiskolások kétségbeesett anyanyelvi hiányosságait tárta fel egy felmérés alapján. Balázs Géza (Budapest) a közös Kárpát-medencei magyar nyelvi értékekről szólt, valamint elmondta gondolatait a 21. század magyar nyelvi kultúrájával kapcsolatban.

Az AES tisztújító közgyűlésén ismét Péntek Jánost választották meg elnöknek, az alelnök Török Katalin, az ügyvezető elnök Ördög-Gyárfás Lajos, a titkár Nagy Zsuzsanna lett. A Nyelvörzés Díját Asztalos Lajos kolozsvári lapszerkesztő és műfordító kapta. Az eseményen jelen volt Komlós Attila, az Anyanyelvi Konferencia ügyvezető elnöke, és tolmácsolta a tagságnak Pomogáts Béla üzenetét.

Komoróczy György

Új szavak, kifejezések (17.)

akadálymentes – olyan közterület, épület, amely mozgássérültek számára, azaz kerekesszékekkel, tolokocsival is megközelíthető. Származékai is vannak: *akadálymentesít*, *akadálymentesség*.

áldozatvédelem – a megtámadott személy (áldozat) törvényben is biztosított lehetősége, joga az elégtételre, a kártérítésre.

betechnikáz – lehallgatókészüléket szerel fel. Pl. „Az akcióról tudni vélik...: egy veszélyes bűnöző elfogására vagy lakásának *betechnikázására* irányult” (Magyar Nemzet, 2001. október 16.).

bioterror – fertőző megbetegedések tudatos, tömeges, terrorista módszerekkel történő terjesztése. Pl. „Rémületet kelt a *bioterror veszélye*”. Válogatás: *bioterrorizmus* (Magyar Nemzet, 2001. október 15.).

boradó – a bortermelőkre kivetett új adó. Ehhez kapcsolódó kifejezések: *bortörvény*, *boradóraktár*.

csekkol, **becsekkol** – megjelenik, bejelentkezik, mégpedig 1. repülőtéren egy repülőútra, 2. szállodába. Az angol *check in* mintájára alakult ki.

duation – két sportágból, futásból és kerékpározásból álló új sportág. Összetételekben is: *duatlon sport*, *duatlongála*.

mikrózható – mikrohullámú sütőben való melegítésre is használható (edény, tányér).

Mikulás-csomag – a tiltott helyen vagy a kifizetett időn túl várakozó autókra tett piros műanyag tasak, amelyben felszólítás, csekk stb. található. A budapestiek által alkotott tréfás elnevezés.

öltönyozokni – öltönyhöz viselt, rendszerint azzal egyszínű zokni. A sportzoknitól való megkülönböztetésre használt kifejezés a kereskedelmi nyelvben.

teg – falra írt üzenet, név, a graffiti (falfirkálás) egy fajtája. Az angol *tag* (címké, jel) szóból terjedt el a városi nyelvben.

Graf Rezső (Budapest) és Zsigó Mariann (Rudabánya) gyűjtéséből összeállította:

B. G.

„... a nyelv az legyen, aminek lennie illik”

Érdeklődéssel követem az Édes Anyanyelvünk Új szavak, kifejezések rovatát, a korábbi címszavak az új értelmező szótárhoz „jogutódját”. Sok általam is hallott-látott szó, kifejezés jelentését vagy jelentésárnyalatát segít megértenem. Kiragadok egy-két példát néhány területről: technikai-tudományos újonságok: *intelligens épület* (ÉA 2000/5:14), *zajcsökkentő* (v. *zajvédő*) *fal* (ÉA 2001/1:16), üzleti élet, pénzügy: *logo* (ÉA 1998/4:13), *konferenciaipar* (ÉA 2001/2:14), politika: *politikai marketing* (ÉA 2000/5:14), sport: *légiós* (ÉA 2000/3:17), új típusú társadalmi kapcsolatok: *partizik* (ÉA 2000/3:17), *elérhetőség* (ÉA 2000/5:14). Úgy gondolom, „fajsúlyuk” szempontjából nem sorolhatók ezekkel egy kategóriába az olyan szavak, mint *casablanca* (tévedésből két számban is: ÉA 2000/5:14, 2001/3:16), *király* (ÉA 2000/4:17), *üzirőzi* (ÉA 2001/1:16), *privé*, *tizi* (ÉA 2001/3:16) és társaik, amelyek egy szűk társadalmi közegeben számítanak (és számíthatnak) elterjedtségre. Ezért, bár ezek gyűjtése is hasznos, jó volna őket elkülöníteni a korábban jelzett kategóriától, nehogy félértelmezéseket sugalljunk.

Az *üzirőzi*-hez hasonló, szintén *-i* kicsinyítő-becéző képzővel ellátott szavakról már volt szó négy évvel ezelőtt az Édes Anyanyelvünk hasábjain (Egy téma – három hangra, ÉA 1997/2:9). Magam a teljes elutasítás és a túlzott engedékenység közti álláspontra helyezkedem. Én is vásárolok egy-egy *csokit*, *fagyit* kis unokáimnak, néha elkísérem őket a *suliba*, de arra is próbálok nevelni, hogy ne csak *köszö*, de *köszönömöt* is tudjanak mondani.

Szomorú, hogy újabban egyes jó nevű napilapok már teret nyújtanak hasábjaikon olyan SMS-üzeneteknek, amelyek hemzsegek a jó ízlést sértő jópofáskodásoktól, köztük az újabb és újabb kicsinyített-becézett nyelvi formáktól.

Kazinczy óhaja ma talán már idejét múlt? „... a nyelv az legyen, aminek lennie illik: hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

Bérces Mária Klára

HÍREK

A kolozsvári Házsongárdi temetőben búcsúztatták az augusztusban Budapesten elhunyt **Panek Zoltán** író, akinek több nyelvi jegyzetét lapunk is közölte.

Magyarról magyarra címmel megjelent **Brauch Magda** nyelvművelő írásokat tartalmazó könyve (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó).

A szent és a profán kérdéséről olvashatjuk **Szabó Lajos**, **Tolcsvay László**, **Voigt Vilmos**, **Jelenits István**, **Schneller István**, **Nagy Tamás** és **Balázs Géza** gondolatait a *Biztos, védett kikötő. A szent és a profán korunk egyházművészetének tükrében* című kötetben (szerk.: **Szabó Lajos**, Evangélikus Sajtóosztály, 2001).

2001. szeptember 15-én a Lakiteleki Népfőiskola „Hazai műhely” sorozatának részeként *Nemzet és anyanyelv* címmel tanácskozársra gyűltek össze a meghívott szakemberek. Az előadók között ott volt **Adamikné Jászó Anna**, **Balázs Géza**, **Bánffy György** és **Grétsy László** is.

A Sátoraljaújhely melletti Széphalmon a Kazinczy Mauzóleum szomszédságában szeptember 21-én elhelyezték *A Magyar Nyelv Múzeumának* alapkövét. A jelentős eseményen **Nemeskürty István** kormánybiztos mondott ünnepi beszédet.

Az MTA „Magyar Tudományosság Külföldön” elnöki bizottsága október 11–12-én Debrecenben rendezte meg a környező országok magyar tudományos műhelyeinek 5. fórumát. A konferencia témája ezúttal a magyar szaknyelv volt. A bevezető előadást **Kemény Gábor** tartotta *Magyar szaknyelv Magyarországon és a szomszédos országokban* címmel.

Október 12-én rendezték meg a balatonalmádi Magyar-Angol Tanulmányi Gimnáziumban a **Lőrincze Lajos** emlékének szentelt, *Anyanyelvünk* – *anyanyelvünk* című vers- és prózamondó versenyt. A győztesek és a helyezettjek általános iskolás kategória: **Liszi Melinda** (J. J. Zmaj Ált. Isk.), **Tóth Krisztina** (Galántai Alapisk.), **Farkas Mária** (Jókai Alapisk.); dícséret: **Pány-Bocsánczi Csaba** (Lőrincze Lajos Ált. Isk.); középiskolás kategória: **Papp Emese** (Sv. Markovity Gimn.), **Kokrehel Júlia** (Bácsiapolyai Gimn.), **Sihelnik Lenke** (Bácsiapolyai Gimn.); különdíj: **Hegedűs Anita** (Magyar-Angol Tanny. Gimn.).

2001. október 17-én egész napos országos konferencia zajlott le az MTESZ budapesti konferenciaközpontjában, *I. magyar szakmai anyanyelvi tanácskozás* címmel. A konferencia előadói, hozzászólói között a jogászok, műszakiak, biológusok stb. mellett nyelvészek is voltak: **Bencédy József**, **Deme László**, **Grétsy László**, **Keszler Borbála**, **Szathmári István**.

Az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke október 29–30-án tartotta hagyományos őszi konferenciáját *Ellentét és ekvivalencia a jelentésben* címmel. A tanácskozás több mint harminc előadását **Gecső Tamás** tanszékvezető kötetben is meg kívánja jelentetni.

Az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke mellett működő Stílus-kutató Csoport tagjai október 31-én egynapos konferencián számoltak be újabb kutatásairól *Az alakzatok világa* címmel. A közel húsz előadót felvonultató tudományos tanácskozás **Szathmári István** professzornak, a kutatócsoport vezetőjének zárszavával ért véget.

Az MTA szervezésében november 14-én megrendezett *A nyelvi hiány* című konferencia előadói – köztük **Grétsy László** és **Balázs Géza** – a mai magyar nyelv és nyelvkultúra hiányaival foglalkoztak, majd **Prósze Gábor** számolt be a nyelvtudományi kutatás-fejlesztés legújabb eredményeiről. A konferencia a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány műsorával, a második *Bárczi Géza-emléknappal* zárult.

Elsőként **Deme Lászlót** tüntették ki a Duna Televízió most alapított Életmű-díjával. A nyolcvanéves kitüntetett munkásságát lapunk 13. oldalán is méltatjuk.

Összeállította: **B. G., G. L. és K. G.**

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az idei harmadik számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Hétszer hét. 1. Muskéta. 2. Tarsoly. 3. Fűnyíró. 4. Csontos. 5. Tárnics. 6. Kemence. 7. Livorno. Az opera férfi főalakja Manrico, a női főszereplő Leonora, a zeneszerző pedig Giuseppe Verdi.

II. Egy verscímet keresünk. 1. Pákosztos. 2. Ökörszem. 3. Reménykeltő. 4. Gereblye. 5. Esernyő. 6. Deszka. 7. Asztag. 8. Napszám. 9. Ingyen. A kezdőbetűkből kiolvasható név Pörge Dani. Az Arany-vers, amelyben e név szerepel: Vörös Rébék.

III. Mi a címe? Ki írta? 1. Bevágó – egybevágó. 2. Ostor – monostor. 3. Ura – datura. 4. Talp – talap. 5. Gon – zsargon. 6. Tár – tárnok. 7. Nagyos – nagyságos. 8. A pék – aprólék. A keresett verscím: Egy mondat a zsamokságról. A költemény szerzője: Illyés Gyula.

IV. Tizenkét kérdés – öt helység! 1. Borona. 2. Barométer. 3. Kirohan. 4. Saroglya. 5. Párolás. 6. Tirozin. 7. Cirokseprű. 8. Kórokozó. 9. Párosít. 10. Parola. 11. Gironde. 12. Gerontológia. Az összeolvasható helynevek: Boba (9542), Kisapáti (8285), Cíkó (7161), Pápa (8500), Gige (7527).

V. Lászlóffy Aladár a nyelvről. A mindig olvasott anyanyelv-ből több gondolat támad, mint a megnézett világból.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Bedő Gabriella, Nagykanizsa, Teleki u. 5/A (8800); Fodor Csongor, Budapest, Népszínház u. 31. II. 2. (1081); Gelencsér Gézané, Pécs, Bajcsy-Zsilinszky u. 4. (7622); Kiss Mária, Fonyód, Szent István u. 122. (8640); Nagy Sándorné, Karcag, Damjanich u. 50/A (5300); Palotai Erzsébet, Nyíregyháza, Árok u. 12. (4400); Somogyi Tivadarné, Siófok, Horgony u. 6. (8600); Dr. Vermes Stefánia, Budapest, Podmaniczky u. 29. (1067); Zoltai József, Budapest, Csalán u. 4/A (1025); Zsigmond Mária, Románia, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy), Alea Avântului N° 6. Bl. 21/B/10. A nyeremény Tótfalusi Istvánnak Idegen szavak magyarul című munkája, amely most jelent meg a Tinta Kiadó gondozásában. Szívből gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó újabb feladatai

I. Várak, várkastélyok. Felsorolunk hat magyarországi megyét. Megfejtőinknek az a feladatuk, hogy keressenek ezekből a megyékből egy-egy olyan települést, amelynek vára, várkastélya az egyik – vagy éppen a legfőbb – ékessége. Mindegyik keresett település annyi betűből, betűjegyből áll, ahány pont található mellette. Minden sorban található egy négyzet is; abba is egy betű írható be. Ha megfejtőink a rejtvénytípus szerző szándékának megfelelő helyneveket írták be, akkor a bekeretezett betűket felülől lefelé összeolvastva egy hetedik várunk helyét kapják meg. A hat keresett településnév ért egyenként 2 pontot, az összeolvasható hetedikért további 4 pontot lehet szerezni, összesen tehát 16-ot!

1. Borsod-Abaúj-Zemplén megye: ☐
2. Vas megye: ☐
3. Veszprém megye: ☐
4. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: ☐
5. Heves megye: ☐
6. Komárom-Esztergom megye: ☐

II. Egy verscím. Egy ismert, szép vers címét keressük. Hogy olvasóink megtalálhassák a hét szótagból álló címet, hét sorban két-két meghatározást adunk. A jobb oldali meghatározásokra adandó szavak magukban foglalják a bal oldali kérdésekre adott helyes válaszok betűit, mégpedig változatlan sorrendben, ezenkívül a belsejükben tartalmaznak két vagy három, egymás mellett levő többletbetűt is. Ezeknek a betűcsoportoknak mindegyike a keresett verscím egy szótagjának felel meg. A verscím megtalálásáért szótagonként 2 pont jár, aki pedig a költemény szerzőjé-

nek nevét is beküldi, további 2 pontot szerezhet. A teljes megfejtés értéke tehát 16 pont.

1. Borulat, esőzsák – maradék:
2. Vak olasz énekes – a Vénusz születése festője:
3. Föléje szór – odacsap, odalegyint:
4. A láb része – kis rovar:
5. Igaz – malterozó:
6. Neccebe – lakás része:
7. Ténfergés – türelmetlen mén durva „tette”:

III. Egy szereplő, egy regény, egy író. Rejtvényünkben tíz négybetűs, azaz négy betűjegyből álló szó meghatározását adjuk meg. Megfejtőinknek három feladatuk van. Egyrészt úgy kell megválasztaniuk a meghatározásokra beírandó szavakat, hogy az egyik függőleges oszlopban felülről lefelé egy ismert magyar regény egyik érdekes alakjának nevét olvashassák össze. Második feladatuk a regény címének, a harmadik pedig a mű szerzőjének megtalálása és beküldése. A szereplő nevéért, a mű címéért, továbbá szerzőjének nevéért egyaránt 6-6 pont jár, összesen tehát 18 ponttal gazdagodhatnak megfejtőink!

1. Piaci árús
2. Betakarít
3. Sakkjátszma vége lehet
4. Ikrát rak le
5. Ámít
6. Törvényes állapot
7. Fortély
8. Számjegy
9. Időegység
10. Följegyzés

IV. Dadogós szavak. Valójában nem dadognak ezek a szavak, csupán azért látszanak dadogósnak, mert két teljesen azonos részből állnak. Ha olvasóink a meghatározások alapján rátalálnak a keresett „dadogós” szavakra, akkor ezek kezdőbetűiből egy játékszer nevét is összerakhatják. A kilenc „ikerszó”-ért egyenként 2 pontot, a kezdőbetűkből összeállítható játékszer-nevéért pedig további 2 pontot szerezhetnek, összesen tehát 20-at!

1. Biológiai táptalaj:
2. Államhatalmak közötti megállapodás:
3. Észak-afrikai népcsoport tagja:
4. Fülemüle, török módra:
5. Szép, a kisgyerekek nyelvén:
6. Szabolcsi település:
7. Szombathelyi szálloda:
8. Operett-bárónő:
9. Rácsodálkozást kifejező mutatószó:

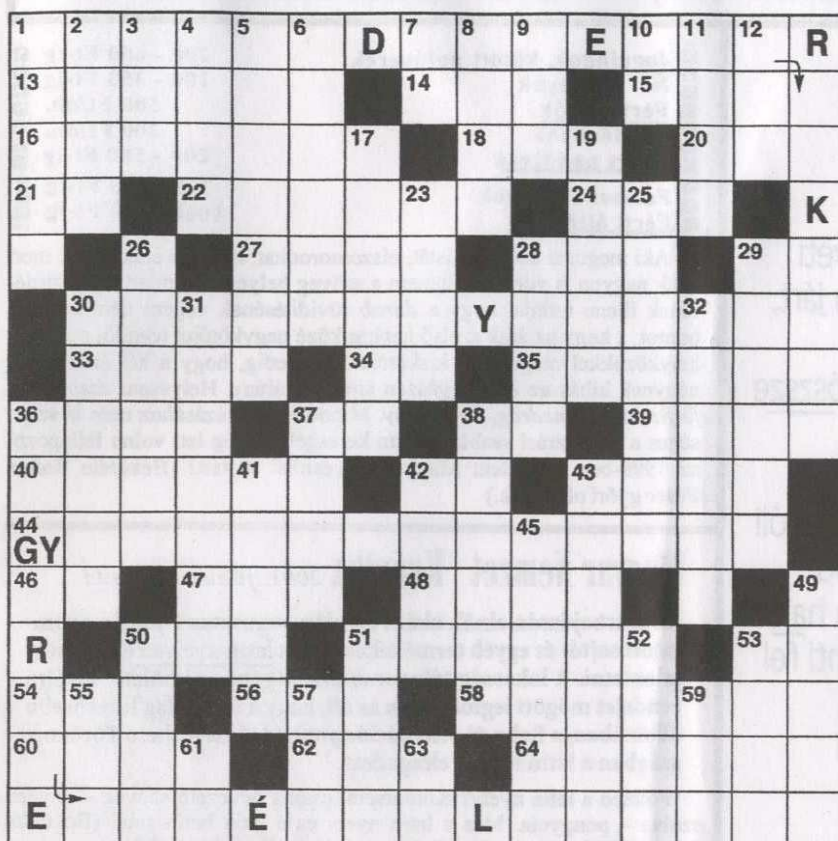
V. Vas István a nyelvről. Tíz évvel ezelőtt, 1991. december 16-án hunyt el a jeles magyar író, költő és műfordító, Vas István. Mai keresztrejtvényünk fő soraiban az ő szép vallomását olvashatjuk nyelvünkről. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 95 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megfejtését 2002. január 31-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak eredményes megfejtést, jó szórakozást és – mivel már közeledünk az év végéhez – boldog új esztendőt kívánnak a Pontozó rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt a rejtvények készítői:

Doroszai Elekné (II.), Harmati Gizella (IV.),
Láng Miklós (I.), Megyeri Márton (III.),
Schmidt János (V.)

ELKÉPZELHETETLEN

VÍZSZINTES: 1. Vas István szavainak első része. 13. Aromás ital kor-
tyolgatása. 14. Állami bevétel. 15. A Buddenbrook-ház című regény írója
(Thomas). 16. Titkárni teszi diktáláskor. 18. Zenei félhang. 20. Kétjegyű betű,
kiejtve. 21. Az argon vegyjele. 22. Spanyol politikus, a NATO volt főtitkára
(Javier). 24. Mondat eleme. 27. 20. századi olasz író, fő műve Az óra című re-
gény (Carlo). 28. A fejére, költőiesen. 29. Osztrigahéj! 30. Vas István szavai-
nak második része. 33. A gondolkodás szervével kapcsolatos. 34. Néma inas!
35. ... di Bondone; festő, építész, az itáliai gótikus képzőművészet nagyja. 36.
Becézett Hermina. 37. Ugyanaz, rövid. 38. Az Adige partjai! 39. Szövfőfonal. 40.
Az aljához pakol. 42. A kadmium vegyjele. 43. Olasz táncdalénekes (Bobby).
44. A kicsinyek számára írt mesék, versek. 46. Agykéreg! 47. Az Aranka egyik
becézése. 48. Csahol. 50. Micsoda?, oroszul. 51. Esik, mintha dézsából önte-
nék. 53. Ösztökélő szócska. 54. A vízőzön bárkása! 56. Dickens írói álneve. 58.
Sínen gördülő térelválasztó elem. 60. Angolszász hosszsmérték. 62. Vágóesz-
köz. 64. Avogadro szülővárosa.

FÜGGŐLEGES: 1. Éttermi vendég böngész. 2. Holland barokk festő
(Aert van der). 3. Bő. 4. Hajszolás. 5. Töltött ostyaszület. 6. A radioaktív bom-
lási sor első tagja. 7. A nátrium vegyjele. 8. Eszme, fogalom. 9. Tűlfűszerezett.
10. Milliméter, rövid. 11. Szivarcsutka. 12. Foghús. 17. Pusztító hógörgeteg. 19.
Lángelme. 23. ... Holgersson; Selma Lagerlöf utazó hőse. 25. Vagyontárgyat
hivatalos úton lefoglal. 26. Kerékgyártó. 28. Mitikus monda. 29. Roham a vár
ellen. 30. Kortárs kanadai író, a Hírhajza című regény szerzője (Arthur). 31.
Meghódított és kizsákmányolt terület, ország. 32. Hiteles mérték. 36. Vas Ist-
ván szavainak harmadik, befejező része. 37. Rákosi Viktor író szülőhelyéről
való. 38. Szervál a teniszező. 41. A levegő oxigénjének jelenlétét igénylő (ké-
miai folyamat). 42. Santa ...; bolíviai ipari központ, egyetemi város. 43. A Szo-
juz-8 űrhajó parancsnoka volt (Vlagyimir). 45. Sziú indián. 49. Sete. 50. Has-
üregi szerv rendellenes kitüremkedése. 51. Ülőalkalmatosság. 52. Dórácska.
53. De még mennyire! 55. Az oxigén és az alumínium vegyjele. 57. Okleveles,
rövid. 59. Idegen elő- és utótagként: kedvelő. 61. Csendes Don! 63. Félig sült!

Schmidt János

Gyárfás Endre

Összetettenérés

A köpönyegforgatócsoport
tagjai buzgón figyelik,
hogy sepregetnek, porolnak
az országháztartásbelik.

Ha pártvezérrel fenyeget
költségvetésforgó során,
az államkasszaforókon
legyen a szemed, kiskomám!

Nem észbontóper kell nekünk.
Maradjon ép a józan ész!
Kúráljon korrupciókört
a viviszekcióülés!

Az NKÖM és az ASZ 2001. évi anyanyelvi pályázatának nyertesei

A pályázók neve melletti 1-es
vagy 2-es szám a pályázat tárgyát
jelzi. Ez a következő: 1. Informati-
kai technológia és nyelvhasználat;
2. Anyanyelvi rejtvénytár.

Baár-Madas Református Gim-
názium Beszélni Nehéz Köre (2),
Baka József-Baka Judit (2), dr.
Bencze Imre (2), Bieber Mária (2),
Bíró Mária (2), Csorba Piroska (2),
Doroszai Elekné (2), dr. Durucz
Istvánné (2), Faltysné Újvári Anna
(2), Gulyásné Csintó Etelka (2),
Halmi János (1), Harmati Gizella
(2), Horváth Éva (2), Jaczenkó
László-Soós Viktória (1), dr. Ju-
hász Attiláné (2), Kálóczy Vera-
Kern András (1), Katona Andrea
(2), Kincskeresők Egyesülete (2),
Kővágó Károlyné (2), Laczkó Er-
zsébet (2), Láng Miklós (2), Lef-
kovics Péter (2), Magyar Katalin
(2), Marsovszki Viktória (2), Mé-
szely József (2), Mirk László Péter
(2), Móricz Ildikó (2), Nickl Károly
(1), Novák Judit (1), Pappné Vő-
neki Erzsébet (2), Rabina Lászlóné
(2), Schirm Anita (1), dr. Szilvási
Csaba (2), Szócs Anita (2),
Szócsné Antal Irén (2), Tasi Ilona
(2), Tasnádiné Rónaky Edit-
Muráth Péter (1), Tóth Annamária
(1), Tóth Béla László (2), Újvári
István (2), Varga Zsolt-dr. Vörös
Gábor (1), Végváriné Pongrácz
Ágnes (2), Veszelszki Ágnes (1),
Zsigmond Győző (2).

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Megjelent a **DÖRMÖGŐ** tavaszi magazinja a **HÚSVÉTI HÍRADÓ!**

Kiküldött munkatársunk a húsvéti nyuszik országában járt, és vidám, verses tudósítást állított össze a nyuszik húsvét előtti tennivalóiról, feladatairól, gondjairól! A HÚSVÉTI HÍRADÓ eddig soha nem halott titkokról, lebbenti fel a fátylat, tehát **IGAZI HÚSVÉTI AJÁNDÉK!**

Noha már a karácsony is közeleg, úgy véljük, érdemes közrebocsátanunk ezt a húsvéti hirdetést. Már csak azért is, mert ahogy a titkok soha nem halnak, úgy a helyesírási hibák sem évülnek el! (Beküldte Erdélyi Károlyné kecskeméti olvasónk. Közzéteszi: G. L.)

Joggingok, kötött pulóverek	200 - 600 Ft-ig
Női szoknyák	100 - 350 Ft-ig
Férfi zakók	500 Ft/db.
Füredőruhák	200 Ft/db.
Short nadrágok	200 - 500 Ft-ig
Farmernadrágok	300 - 600 Ft-ig
Férfi öltönyök	1000-1500 Ft-ig

Aki megnézi ezt az árlistát, elszomorodhat. Nem az árak miatt, mert azok nagyon is vonzóak, hanem a szöveg helyesírása miatt. Egy hirdetőnek illene tudnia, hogy a *darab* rövidítésének végére nem teszünk pontot, s hogy az árak szélső határai közé nagyködtőjel teendő, nem egy helyközökkel megtoldott kiskötőjel. Az pedig, hogy a hét árucikkből négynek hibás az írása, egészen siralmas arány. Helyesen: *dzsogging, férfizakó, sortnadrág, férfiöltöny*. Mindezek tisztázásához nem is szükséges a helyesírási szabályzatban keresgélni. Elég lett volna fellapozni az 1999-ben megjelent Magyar helyesírási szótárt! (Beküldte Baksa Péter győri olvasónk.)

Magyar Nemzet · Krónika 2001. július 17., kedd

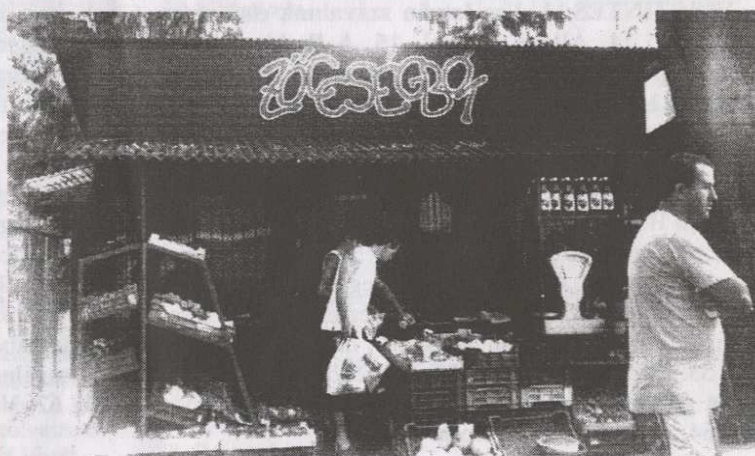
Az azerbajdzsán elnök ukája alapján augusztus 1-jétől a nyomtatott sajtó- és egyéb termékeket csakis latin nyelven lehet megjelentetni. A lakosság túlnyomó többségében rémületet kiváltó rendelet mögött legfőképpen az áll, hogy a türk világ legerősebb államában, a Baku új orientációs pontjának nevezhető Törökországban a latin írás az elfogadott.

Föléled a latin nyelv? Korántsem, csak a bevezető szöveg – enyhén szólva – pongyola. Más a latin nyelv és a latin betűs írás! (Beküldte Láng Miklós balatonalmádi olvasónk és gyakori szerzőnk.)

Sajnálatos, hogy a Szakács-kert, ez a csodálatos természeti kincs - melynek rendelkezése nem az kellene legyen, hogy elfajult viták és olykor ellenségeskedések tárgya -, nem lehet a béke szigete. Ám a Gödi Körkép mégsem adhat felületet a táborral kapcsolatos parttalan vitáknak és levelezéseknek. Amennyiben a vitázó feleknek ennyi mondanójuk van egymásnak, amint azt az előző oldalak bizonyítják, egészségesebb lenne, tárgyalóasztalhoz ülni, összehívva mindazokat - intézmények, civil és társadalmi szervezetek képviselőit -, akik ötletekkel és hasznos elképzelésekkel bírnak és eldönteni a 4 hektár sorsát.

- a szerk.-

A rendeltetés tényleg ne legyen tárgy - a Szakács-kert viszont valóban legyen a béke szigete -, s dönteni kellene a fölösleges, valamint hiányzó vesszők ügyében - összehíva (!) az érdekelteket. (Dede Éva gyűjtését közléteszi: B. G.)

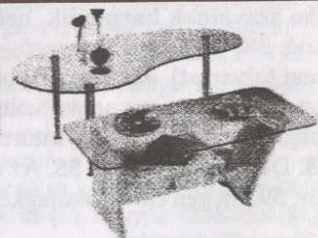

Barak Beáta hajdúböszörményi olvasónk Leányfalun bukkant erre a ZÖCCSÉGBÓT-ra. Neki tetszik ez a felirat, s örül, hogy nem valamilyen VEGETABLE SHOP borzolja a vevők kedélyét, de mint leendő magyartanár azt kérdezi tőlünk, hogy az efféle táblák nem zavarják-e meg a kiejtés, illetőleg szövelemzés elvével ismerkedő diákokat. - Nagyjából mi is úgy vélekedünk, mint a beküldő. Egy-egy ilyen felirat, amelyen ráadásul érződik is a szándékoság, szerintünk sem árt, s nem is „neveli” félre a tanulókat, de „rencert csinyányi azé nem vóna jó ebből! Ugyi, ércsük?” (G. L.)

10. 30.
(kedd)

Dohányzó asztalok szenzációs áron!*
(szimbolikus fotó)

-20%

A „szimbolikus fotón” (?) látható dohányzó asztalok azért kaphatók „szenzációs áron”, mert maguk is dohányoznak? Szó sincs róla! Ők valójában dohányzóasztalok, azaz 'dohányzáshoz való, arra szolgáló asztalok', és ugyanúgy egybe kell írni a nevüket, mint a sétálóutca-ét vagy az előző számunkban tárgyalt barangoló-kártyá-ét. (K. G.)